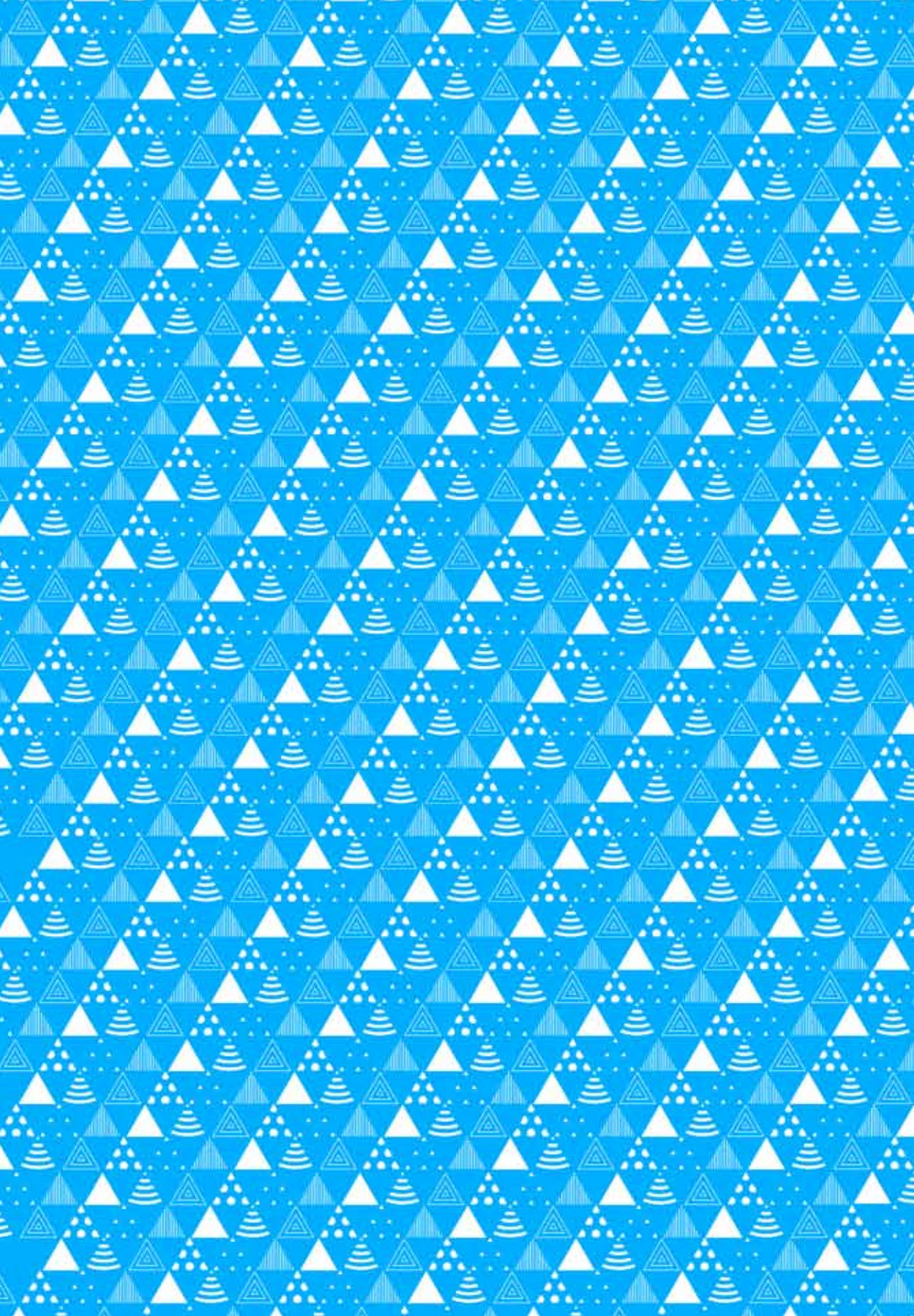

ÁRKALAŠ GIRJJATVUOHTA

MARJO LAUKKANEN & MARKKU HEIKKILÄ

Árktalašvuohta lea mielladilli.

*Dat sisdoallá fitnodatdoaimma ja vejolašvuođaid,
dálkkádaga rievdamma ja vejolaš konflikttaid,
ovttasbargu ja gilvvu.*

*Árktalašvuohta lea viiddes ja nohkameahttun duovdda.
Hearkkes, earenoamáš, hearvás ja vilda luondu,
Sámi muorjjit ja bohccot,
mearra ja jiekŋa.*

Dat lea muhtimiidda ruoktu ja nuppiide čuozáhat.

*Árktalašvuohta leat jiekŋadoadjárat Katajanokka hámmánis Helssega guovddážis.
Dat lea logiid miillaid mátki lagamus rieđadahttinbuohccevissui guhkes sevdnjes luotta mielde
ja Münchenis Gihttelii njuolggogirdimátkkis boahtti turisttat.
Árktalašvuohta lea dutkit barggusteaset ja virgeolbmot čoakkámiinniset.*

Dat lea čuođi jagi deavdi Suopma, árktalaš riika.

ÁRKITALAŠ GIRJJATVUOHTA

MARJO LAUKKANEN & MARKKU HEIKKILÄ

ÁRKTLAŠ GIRJJATVUOHTA

MARJO LAUKKANEN & MARKKU HEIKKILÄ

© Olgoriikkaministeriija Eurohpadieđáhus ja čállit

Čállit: *Marjo Laukkanen ja Markku Heikkilä*, Lappi universiteahta Árktaš guovddáš

Davvisámegiel jorgalus: *Juvvá Lemet – Klemetti Näkkäläjärvi*

Olgguldas hápmi: *Mainostoimisto Puisto Oy*

Videot: *Northlight Pictures*

Ovdabearpma govva: *Veli Kouri*

Maŋgebearpma govva: *Kaisa Sirén*

PRINT ISBN 978-952-281-465-4

PDF ISBN 978-952-281-466-1

Deaddinbáiki: *Lönnberg Print & Promo Oy*, 2016

Árktaš guovddáš
Lappi universiteahta
www.arcticcentre.org

Eurohpadieđáhus
Olgoriikkaministeriija
www.eurooppatiedotus.fi

I LÁIDEHUS

II ÁRKOTALAŠ ÁRGA

- 16 Giella ja kultuvra
- 24 Buresbirgejupmi

III ÁRKOTALAŠ DUTKAMUŠA GIETTIS

- 34 Dálkkádaga dutkit
- 38 Mānga oaidninvuogi rievdamii

IV ÁRKOTALAŠ HÁMI OHCAME

- 46 Árktalaš hábmen
- 52 Muorra máilmmi njunušsajes
- 58 Árktalaš turisma

V RÁHKIS RUOVTTUGUOVLLU BEALES

- 68 Báikkálaš olbmuid jietna
- 74 Šnjirggu reallaid Jieknamerrii

VI OKTASAŠ ÁRKATIS

- 82 Mearrajieņa doadjárat
- 90 Árktalaš ovttasbargu

Láidehus

LUOVIGADUVA, PERIMA SALO

*Boazodoalloguovlu gokčá oba Davvi-Suoma, oktiibuot
36 proseantta riikkamet viidodagas. ►*

ananspábba johtá beaivvi birra hállut. Das
lea iežas čuovvumuš. Gaskkohaga plánehta
davvialáži čuovgá, gaskkohaga dat lea suoi-
vanis. Poláragierdu lea dat rádjji, man davábealde
beaivi ii skábman badján iige geasseguovdil luoitte.

Dát girji lea čállojuvvon Roavenjárggas, oalle
dárkket jur poláragieddus. Bargolanja láses oidnojit
váldoluottat, mat dolvot davás ja nuorttas ja stuorit
jogat, mat golget davil ja nuorttil. Duovdaga
duogážin leat muorravárit, maid gaskii seivot girdit,
mat buktet turisttaid. Dálvet lea álohii muohta,
geasset lea álohii čuovgat. Juovlastálu bádjái lea
muhtin kilomeattara mátki. Jos šerres ja galbma
dálvejaid finaleimme bargosajis, de sáhtálemme
oaidnit guovssahasaid njivžume davvialmmis dehe
vistti nalde. Bohccot eai jur dál oidno, muhto eai dat
guhkkín leat. Nuppi čállí ruovttušiljus mohkasta
muhtimin unna čorraš, vaikko báiki leage dušše
muhtin kilomeattara geahčen guovddážiis. Leatbe

ČUOVGAGOVVA: ANTTI KUROLA

šiljus guossástallan sarvvatnai.

Oalle mánngasa mielas dát lea oalle eksotlaš. Munnuide dán girjji dahkkiide dat lea dábálaš, vaikko ean leatge dán guovlluin eret. Moai barge Árktaš guovddášis jurdilkeahhtá, ahte guovddáša namma boahhtá rievtti mielde nástealmmis. Dan ruohttasat bohtet áiggis, go olbmot gehčče sevdnjes almmi nástegovvosiid ja smihtte maid dat mákset. Suoma nástealmmis gávduiga Iso Karhu (Stuora Guovža) ja Pieni Karhu (Unna Guovžžaš), mat fas eai dan nammasažžan gávduo Sámi nástealmmis. Vuosttaža dávista buoremusat Fávnna dávgi ja Hát-na –násttiid duddjon govus sihke maŋibu Dávvgat –nástegovus. Greikkagillii guovža lea ἄρκτος, árktos, mii dárkkuha maiddá Stuora Guovžža nástegovvosa. Doppe dat lea vánddardan dihkádít oba davimus eananbiirre, árktalaš guovllu. Dan mielde maiddá ovdamearkka dihte sápmelaččat leat navdon árktalaš álgoálbmogin. Sin boares mytologiijas nástealmmis leat leamaš aivve nuppelágán ja earánammasaš govvosat, muhto dál siinai meroštallojuvvojit antihka greikkalaččaid addin doahpaga vuollái.

Dávvgaid čuovgadeamos násti lea agálaččat davás čujuheadji Boahji(násti) dehe Davvenásti, mas suopmelaččaide lea earenoamáš mearkkašupmi. Boahjinástti namma laktása álbmotlaš muitui bisánan girjjiide ja lávlagiidda. Suopma lea riika, mii eallá dáppe Boahjinástti vuolde. Mánngas ellet Suomas árktalaš árgga, dan oba jurdilkeahhtáge. Jagiáiggiid molsašuddan, čuvges geassi, skábmamánu seavdnjatvuohta, buot eatnandiedalaš sajádagas boahhtán dilit – ii leat suopmelašvuohta almmá davvivuođa, viidát ipmirdahttin. Muhto ii davvi daddjo árgagielas árktalažžan, ii oba Sámisge. Dat, mii orru juostá eará sajes geahčadettiin leame sakka árktalaš, almmustuvvá dat dáppe dávjá árgabeaivvážžan, dego borggat, guovssahasat,

bohccot, čuvges geasseijat, jieknadoadjárat, moh-torgielkkat, biikarieggát, šelggonat.

Olles Suopma lea árktalaš riika, dadjá Suoma árktalaš strategiija. Árktašvuohta lea okta suvdilis fáttáin, go ávvudit 100-jahkásaš iehčanasvuohtamet jagi 2017. Árktašvuohta lea sirdášan Antihka Greikka cukcasiin guovdu dáláš ekonomiija, politihka ja diehtaga válderávnjiide. Árktašvuohta lea mánngasa baksamiin, muhto dat orrot hupmame das veaháš eará dávta mielde.

Árktaš guovlu sáhtta meroštallojuvvot mánnggaid sierra vugiid mielde. Biologaide dat lea áibbas eará go politihkkáriidda. Gárttain leat árktalaš guovllu rádjín mánnggat sierralágán sázut, mat sáhcot eanas poláragierddu davábealde muhto muhtimin maid dan lulábealde. Duođalaš eallimis ii gávduo ovttatilggolaš árktalaš guovllu rádjii. Vel unnit mihkkege rájiid meroštallá dan, gos juohke bealde árktalaš áššiin leat beroštuvvan. Árktaš beroštupmi ii leat eatnandiehtaga duohken. Dadi lági mielde “Árktaš Suopma” sáhtta mágu mielde dárkkuhit Suoma davimus dehe árktalaččamus guovllu – Sámi – dehe dasto oba riikka hámi.

Suopma lea jagiid 2017 – 2019 Árktaš rádi ságadoalli, mii lea dehálaš ágga maiddá dán girjji dahkamii. Mitalit Árktaš rádis, Suoma rollas das ja čatnasemiin Eurohpá uniovdnii sihke eará riikkaidgaskasaš politihkkii. Mitalit dálkkáda-ga rievdamis, odđa mearrajohtolagain ja stuora stáhtaid beroštumis davviguovlluid guovdu. Girjji váldorollain ja árktalaš girjjatvuođa gudneguossin leat goitge dohkiid-dohkiid olbmot, geat daddojit Suoma árktalašvuođa. Eatnasiidda das gal ovttahká, mii Árktaš rádis dehe eará virggálaš forumain dáhpáhuvvá dehe mii strategiijaide lea čállojuvvo. Sii ellet árktalaš eallima, dás ja dál. Sin ja sin sullasaš olbmuid bakte Suopma lea duođaid árktalaš riika.

Árktalaš guovllu rájít meroštallojuvvovit mánggaid vugiid mielde. Okta meroštallamiin lea poláragierdu. AMAP lea Árktalaš ráđi bargojoavku, mii čuovvu birrasa dili, Arctic Monitoring and Assessment Program. Conservation of Arctic Flora and Fauna (CAFF) -bargojoavku vuodju luonddusuodjaleapmái. AHDR lea árktalaš guovllu olmmošlaš ovdáneami raporta, Arctic Human Development Report. Maiddái eará ráđjehusat gávđnojit.

Árktalaš guovlu ▲

- Árktalaš birrasa čuovvun- ja árvvoštallanprográmma (AMAP)
- Árktalaš šattuid ja elliid suodjalanprográmma (CAFF)
- Árktalaš olmmošlaš ovdáneami raporta (AHDR)

Árktalaš árga

OLUIGGOWA, JAN-EERK PADAR

Giella ja kultuvra

ehastah-uv taam seehâ? Tinja taarbâš purrâmuš. Čohkkát anárašgiella giellabeasis Anára gir-kosiiddas. Unna nieiddaš geige stoagosseahka giellabeasi ovddasvástideaddji mánáiddikšu Ritva Kangasniemi guvlui dego livččii jearrame juoidá. Kangasniemi rahpá seahka ja nieiddažat girbmidit duhtavažžan nuppi latnjii.

Kielapierval lea okta riikkamet gávccii sámi giellabeasis. Dat fáallet joavkobearašbeaivedivššu anáraš-, nuortalaš- ja davvisámegillii. Eatnasiidda divššu mánáide sámegiella lea sogagiella muhtimii iežas eatnigiella. Suomas leat dasa lassinn ovccii sámegiel beaiveruovttu, mat leat dárkkuhuvvon vuosttažettiin sámegiella eatnigiellan hubmiide.

Suoma golmma sámegielas jur anáraš- ja nuortalašgiella leaba hui uhkivuloš gielat. Goappanai hupmet eatnigiellaneaset dušše muhtin čuođi olbmo. Gielaid seailun lea geavadis ollásit Suoma ovddasvástádussan, daningo daid hupmet eatnigiellan lagamusat Anára gieldda viidodagas. Maiddái davvisámegiella lea uhkivuloš, vaikko dat lea sámegielain eanemus hubmon ja viidámusat leavvan. Dat hubmojuvvo vuosttaš giellan nu Norggas, Suomas go Ruotasnái. Maiddát dát girji lea jorgaluvvon jur davvisámegillii.

Sámegielalaš mánáin lea vuoigatvuohta oažžut beaivedivššu ja oahpahusa eatnigiellan,

Mánáidbagadalli Ritva Kangasniemi hupmá mánáide jearggalaččat álohii anárašgiella. ►

jos sii orrot sámiid ruovttuguovllus. Guovlu gokčá Ohcejoga, Anára ja Eanodaga gielddaid sihke Soađegili davvioasi. Suomas leat sulaid 10 000 sápmelačča, geain eatnasat – árvvu mielde 65 proseantta – orrot ruovttuguovlluset olggobealde. Davvisámegiella giellabeasit leatnai vuodđuduvvon Roavenjárgii, Oului ja Helssegii, ja odđasat leat plánejuvvome.

Man olu sámegielat duohtavuodas spiehkasiit nuppiineaset? Dat leat gárganan seamma vuodđogiellas ja sulastahttet gáidosit nuppiidea-set. Muhtin sánit leat sullalagaid, oassi fas ollásit sierralágánat. Iešgudege gielas lea iežas ortografijja dehege čállinvuohki. Jorgaluvvon girjjálašvuohta lea unnán, muhto fránskalaš unnarománaš Báas prinsáš lea jorgaluvvon buot ruovttueatnama sámegielaide. Dat lea davvisámegillii Bas prinsáš, nuortalašgillii Ucc prinsáš ja anárašgillii Ucc prinsáš, Prinsasátni lea sierra gielain seammassullasaš, daningo dat lea oalle odđa vierrosátni.

EAIDAMIS OĐĐA LOKTANEAPMÁI

Anára gielddas leat 6 800 orru, geain measta goalmmádas leat sápmelaččat. Anára girkosiiddas ceaggá hámálaš sámi kulturguovddáš Sajos, mii lea Sámedikki ruovttubáiki. Áibbas lahka lea sámi musea Siida, iige dáppe leat guhkes mátki Sámi

ČUOVGAGOVVA: JAN-EERIK PAADAR

oahpahusguovddážiige. Dilit giela ealáskahttimii leat buoremus vejolaččat, vaikko vuolggasadji lei guhkin das eret.

Go Anaráškiela servi rs. dehege Anárašgiela searvi álggahii giellabeassedoaimmas 1997, vuollái skuvlaahkásaš hubmit ledje dušše muhtin olmmoš, iige skuvllas bastán oahppat anárašgiela eanet go guokte vahkkodiimmu. Giela boahhteáigi lei deardat nalde, muhto dál orru mihá čuovgadiid dilli. Dálá áigge Anára girkosiidda vuolledásis leat anárašgiela luohkát, ja badjedásisnai eatnasa oahppoávdnasiin sáhtta oahppat anárašgillii.

”Giellabesiin lea leamaš issoras stuora márkkašupmi giela ealáskeapmái”, Ritva Kangasniemi lohka.

Dat leat movttiidahtán dikšománáid váh-

nemiid ja lagamuččaid geavahit dehe oahpahallat anárašgiela. Rávesolbmot lea oahpahallan giela giellagurssiin, mat leat ordnejuvvon Sámi oahpahusguovddážis. Oahppama leat beavttálmahtán eaktodáhtolaš giellameaštárat, geaiguin lea duššebeare sámasuvvon ja oktanaga godđojuvvon fáhcat dehe gorrojuvvon nuvttahat. Giela ja kultuvrra ealáskeapmi vuhtto ja gullo árgabeaivvis.

”Girkosiiddas gullá beaivválaččat anárašgiela.”

Ritva Kangasniemi lea leamaš mielde giella-beasi barggus álggu rájes. Son lea anáraš, geasa anárašgiella lea ”eatnigiella”, mii goitge ii leat leamaš eatnigiella. Čiežamánát bearraša earáid mihá nuorat váhkar lei mánáin áidna, geasa váhnemat humaiga ruovttugiellan suomagiela. Mearrádussii váikkuhii

Ohcejohka lea Suoma áidna gielda, gos sápmelaččat leat eanetlohkun. Guovttegielat Gáregasnjárgga skuvlla ohppiin eatnasat ohppet sámegillii. ▼

ČUOVGAGOVVA: JAN-EERIK PAADAR

dat, ahte boarrásit oappáziin ledje heajos muosáhusat skuvllas ja internáhtas, gos galggai hupmat suomagiela. Kangasniemi oaččui liikká ruovttus passiiva giellamáhtu.

Iežas gielas ja bivttasárbevierus eaidan lea leamaš hui vuoimmálaš jur anáraš- ja nuortalašmánáid gaskavuodas. Dasa lea váikkuhan earret eará oahppogeatnegasvuohta, mii viiddui jagi 1946 guoskat buot mánáid, maid doaresbeal guovluin. Sámis mánggas skuvlamánáin šadde muotkut internáhttii, daningo skuvlamátkkit ledje guhkit ja váddásat johtit. Skuvllain hupme suomagiela ja oahpahe suopmelaš kultuvrra. 1970-logus sámi kultuvra ja giella nanosmuvvagođiiga ođđasit. Eatnigielat hubmiid mearri lea dattege gahččan sakkarat. Go

jagi 1962 sámegiela hupme vuosttaš giellan sulaid 75 proseantta sápmelaččain, de jagi 2007 mearri lei dušše 26 proseantta.

Ritva Kangasniemi lei rávesolmmoš, go son roahkasmuvai mannat anárašgiela gursii. Dat lei dárkkuhuvvon eatnigielagiidda, muhto Kangasniemi fuobmái iežas ipmirdit measta visot, mii gurses hubmojuvvui.

”Čadahin buot vejolaš gurssiid, mat ledje fáladahkan. Viimmat dušše hupmagohten ja das dat vulggii..”

Kangasniemi iežas mánát ledje dalle juo dan meare boarrásat, ahte sin vuosttaš giellan lea suopma. Áhkkubasas son hupmá goitge dušše anárašgiela.

GIELA JA KULTUVRRA LIHTTU

Kielapierval-giellabeasi seainnis leat namma-duvvon govat árgabeaivválaš bargguin ja dinggain. Poossâd kiedaid. Sikkođ kiedaid. Bassat giedaid. Sihkkut giedaid. Giella ohppojuvvo bargama sánu-hemiin ja geažos áigge geardduhemiin. Giellabeasit doibmet giellalávgun, nu ahte dain sáhttet leat mánát, geaidda anárašgiella lea eatnigiella, ja mánát, geat eai huma giella sánige. Dalle ságastallan jorggiha álkit suomagiellan. Dikšut hupmet goitge dušše anárašgiella. Mánát ipmirdit hupma, go dasa ovtastuvvet geahčastagat, seavástagat, čujuheapmi. Ipmirdeami álkidahtta maid čielga beaiveritma, mas áššit geardduhuvvot álohii seamma ládje.

Gaskan min galledeami giellabeassái buktujuvvo bohccobiergu. Lanja čiegas lea galmmihauskábe, gosa bierggut loktejuvvot. Lagasborramuš lea bajásgeassima dehálaš oassi. Giella báhcá mánnái millii, go dat ohppojuvvo kultuvrra oassin. Giellabeasi jahkeritma vuodduuvvá anáraččaid jahkodatmolsašuvvamii. Guolli bivdojuvvo goas juonastemiin, roahkamiiguin, firpmiiguin dehe jienja nalde oaggumiin.

”Giella ja kultuvrra ii sáhte sirret nubbi nupis”, konkretisere Siiri Jomppanen, Sámedikki gielladorvočáli ja sámegiella doaimmahaga hoavda.

”Hupmanfáddá sáhtta juo meroštallat giella, mii geavahuvvo”, joatká Hannu Kangasniemi, oahppamateriálačáli.

Dujiin, boazobarggus dehe guolásteamis sáhtta leat álkit sámástit, seamma ládje dálkkis. Muhtimin ovttá sámegiella sániin sáhtta govvidit albmoneami, mii suomagillii gáibida eanet sániid. Sámegielas leat iežaset sánit earret eará jiknii, mas bohcco juolgi ii jođe, ja cugno jiekŋagierragii. Muhtiin sániide leat vástagat boares suomagielas. Maiddái sámegiella eallá, buoris ja bahás. Giella geaffu, go boares sánit jávket, muhto seamma háve ođđa

Árktalaš olbmot

- Árktalaš guollus orrot sulaid njeallje miljovna olmo
- Lohku árvvoštallojuvvo bissut lagasboahhteáigis sulaid seaman: olmmošlohku unnu eanemus Ruoššas ja stuorru eanemus Alaskas
- Maiddái árktalaš guovllus lea manna-me vuoimmálaš gávpotluffan ja olbmuid čoahkkaneapmi
- Dálá áigge sulaid 2/3 olbmui orrot stuora orrunguovddážiin

GÁLDU: ARCTIC HUMAN DEVELOPMENT REPORT (2015)

giella ráhkaduovvo oppa áigge. Boares sámegiella go ii soja njuolga govvidit ođđa albmonemiid dehe politihka.

Maiddái oahppamateriálaid ráhkadeapmi gáibida bistevas ođđa sániid duddjoma. Ovdal dárbbahuvoje namat dušše daidda elliide, maiguin elle seamma guovllus. Oahpahusas eallisátneráđu stuorru máilmmiviidosažžan, mángga eará sátneráju lassin. Davvisámegiella buohta livččii jierpmálaš, ahte oahppamateriálat sáhtále adnojuvvot ávkin riikarájiid rastá. Sierra riikkain adnojuvvot goitge sierra tearpmat, ja oahppoplánain leat erohusat.

”Ulbmilin lea harmoniseret terminologijja norgalaččaiguin”, Hannu Kangasniemi dadjá. Eanemus davvisámegiell oahppamateriálat buvttaduovvot jur Norggas. Suomas buvttaduovvon materiálaid dilli lea dán vuoru mihá buoret go vel muhtin jagi dás ovdal. Unna gielažiid buohta lea goitge váili dahkkiin, geat hálddašivčče sihke giella ja oahpaheami. Dál oppa Suomas leat dušše guokte oahpaheaddji, geat oahpaheaba nuortalašgillii, nubbi Čeavetjávrras ja nubbi Avvilis. Eatnigielat oahppit sudnos leat vuollái logi.

Árktalaš álgoálbmogat

- Sullii 10 proseantta árktalaš guovllu álbmogis gullá álgoálbmogiidda
- Árktalaš guovlluin ellet badjel 40 álgoálbmoga, ovdamearkka dihte
  - Sápmelaččat, Davvi-Eurohpa
  - Njenecat, hantit, eveanggat ja čukčat, Ruošša
  - Aleuhtat, jupihkat ja inuihtat (Iñupiat), Alaska
  - Inuihtat (Inuvialuit), Kanada
  - Inuihtat (Kalaallit), Ruonáeanan

GÁLDU: ÁSSAN ÁRKTALAŠ GUOVLLUIN, WWW.ARKTINENKESKUS.FI

GOLF-RÁVDNJI

Čuovvut njealját luohká eatnandieđu diimmu Gáregasnjárgga skuvllas. Fáddán lea golf-rávdnji. Suomagielat luohkás leat čieža oahppi, nubbin eanemus oba skuvllas. Oahpaheaddji Merja Nillukka hupmá sámegiela ja oahppit vástidit sutnje sámegillii. Maiddái oahppogirjjit leat sámegillii, muhto oahpaheaddji áiccadanbierggasinnis geavahan kártaspábba dáidá leat suomagillii. Oahpaheaddjis lea okta beaktillis vuohki doallat luohká giela sámegiellan.

”Reageren dušše sámegillii. In hálit oahpahit gieldimiin”, Nillukka lohka.

Go oahppit nevvot guhtet guimmiideaset, de sii hupmet eanas sámegiela. Easka go oahpaheaddji fitnala nuppe lanjas, giella earáhuuvá suomagiellan. Vel diibmá luohkás ledje giellapolesat. Sii fuolahe das, ahte luohkás hupme sámegiela. Lihkostuvvan beaivvi loahpas oaččui nástti ja logi nástti čuovui bálkkašupmi, dego leavssohis beaivi.

Gáregasnjárgga skuvllas leat 52 oahppi (lohkanjahki 2015–16). Sis 41 leat sámegiel oahpus ja 11 suomagiel oahpus. Gáregasnjárga lea muhtin čuođi ássi gilli Norgga ráji nalde, Ohcejoga gielddas. Ohcejohka lea Suoma áidna gielda, gos sápmelaččat leat eanetlohkun. Lea duohta, ahte gielddas eai leat olu ássit, buorrái 1 200. Sis bealli hupmet eatnigiel-

laneaset sámegiela. Maiddái Merja Nillukka eatnigiella lea davvisámegiella, dego maid su mánáid. Humadettiin Nillukka jorgala jurdagiiddis geažos áigge sámegielas suomagillii.

Nilluka oahpahusas giella ja kultuvra njaddaseaba mángga ládje oktii. Báhtera nalde leat ivdnás ulloláiggit, main oahppit čuldet árbevirolaččat hervejuvvon batti. Seammalágána muhto govddit battit leat vuoddagat, mat adnojuvvojit bieksuin ja nuvttahiin. Sámi duodji lea sámi kultuvrra guovddáš oassi. Nillukka lea ohppiidisguin maid rátkimis ja guollebivddus.

”Luondu lea dehálaš juohke oahppoávdnasis.”

Luohká seainni činjahit ohppiid sohka muorat. Daid ovssiide juohkeokta čohkke iežas bearraša ja sogá fierpmádaga. Soga mearkkašupmi lea sámi kultuvrras stuoris.

”Iežas sohka máksá visot. Resurssa ja dorvvolašvuoda. Dan, ahte duos lea seamma varra go mus, mii leat okta,” Nillukka govvida.

GIELLA EALLÁ SERVOŠIS

Norgga beal sápmelaš Torkel Rasmussen lea dutkan sámegiel oahpahusa nu ahte lea veardidan ovttagiela skuvlla Deanus ja guovttegiela skuvlla

ČUOVGAGOVVA: JAN-EERIK PAADAR

Sápmelaččat

- Eurohpa uniovnna áidna álgoálbmot
- Sápmelaččat leat 75 000–100 000, mearri molsašuddá rehkenastinvuogi mielde
  - Eanemusat sápmelaččat leat Norggas ja unnimusat Ruoššas
  - Stuora oassi sápmelaččain orrot árbevirolaš ruovttuguovlluset dehege Sámiatnama olggobealde
- Dálá áigge hubmojuvvojit gávccii sámegiela, main čielgasit dábálaččamus lea davvisámegiella

GÁLDU: SÁMEDIGGI, WWW.SAMEDIGGI.FI

Ohcejogas. Dutkamuša vuodul mánát hupmet sámegiela čielgasit eanet ja buorebut ovttá- go guovttegielat skuvllas. Rasmussen ávžžuha, ahte giela geahččanguovllus Suomasnai gánnáhivččii vuodđudit ovttagielat skuvllaid. Geavadis dát livččii váttis, daningo unna gilášskuvllain leat muđuidnai unnán mánát.

Čoavddus sáhtálii maid čavget dili, mii lea juo ovdalaččas gealdagasas, ja mii lak-tása earenoamážit riikkaidgaskasaš ILO 169-álgoálbmotsoahpamuša ratifiseremii. Politihkas, medias ja juobe dutkamušas digaštallet earret eará das, gii lea sápmelaš ja mot sápmelašvuoha meroštallojuvvo. Merja Nillukka amasta dili, mas galgá leat álot vuostálagaid.

”Mánggakultuvrralašvuoha lea riggodat. Máná ii galgale dovdat, ahte suomagiella lea buoret go sámegiella dehe ahte sámegiella lea buoret go suomagiella. Mánná lea liikká buorre, lei dal giella dehe kultuvra mii beare”, Nillukka muittuha.

Gáregasnjárgga árgga rigguda norgalaš kultuvra. Mánggas gáregasnjárgalaččain fitnet ráji rastá Kárášjogas barggus, ja norgalaččat finihit Suoma bealde gávppašeame. Suomelaččain ja norgalaččain lea oktasaš girjerádjobiilla, mii fitná golmma vahku gaskkaid Gáregasnjárggas. Doppe Nillukka luoikkaha Norgga sámegiel oahppo- ja eará girjjii, maid skuvla ii suite háhkat. Maiddái lagamus vuojadansále lea Norgga bealde. ležas, guhká vurdojuvvon falástallansále gal ceaggána bárrásiin skuvlla gurrii. Unna lávkkáš olmmošohkii lea stuora lávki Gáregasnjárgii.

Diibmá Merja Nillukka ohppiid diibmogaskagiella lei sámegiella, muhto dál dat lea earáhuuvame suomagiellan. Bajit luohká diibmogaskagiella lea measta spiehkaskahtá suomagiella. Áiddo rávsnuvvanagis giella rievdá olbmaiguin álkit váldogillii, nu ahte ruovttu mearkkašumis lea olu deaddu.

ČUOVGAGOVVA: JAN-EERIK PAADAR

"Ollásit sámegiell ruoktu doarju buoremusat skuvllas adnon sámegiela", Siiri Jomppanen lohká.

Vaikko mánás livčče mánnga vuosttaš giela, veahkadatregistarii oažžu merket dušše ovtta. Sulaidd 2000 suomelačča leat merken eatnigiellaneaset sámegiela. Mánnggain bearrašiin leat goitge guokte, juobe golbma giela, juos váhnemiin leat sierra eatnigielat. Ovdamearkka dihte Hannu Kangasniemi mánát hupmet ukraina-, sámeg- ja suomagiela. Giela oahppama dáfus lea mávssolaš, ahte lagasbirrasis leat seamma giela hubmit.

"Lea fuolastuhtti, jos giella lea dušše dikšu dehe oahpaheaddji duohken. Dárbbášuvvo giellasearvvuš", dadjá Hannu Kangasniemi.

Kultuvra eallá árggas: varas dulkon árbevirolaš beaivvášsymbolas. ▲

Anárašgiela ealaskeapmi lea albma buorre ovdamearka posiitiiva lohtaneamis, man giella sáhtta oažžut rievttis doaimmaiguin ja čatnasemiin. Seammalágán lohtaneapmi sávvojuvvo dál nuortalašgillii. Vel lea veadjemeahttu diehtit, mot unna gielažiidda loahpa loahpas geavvá. Hannu Kangasniemi mielde čielgasit vuoittu bealde leat dalle, go giellabesiid mánát hupmet iežaset mánáide sámegiela.

"Jos ođđa buolva hupmá vuosttaš giellanis anárašgiela, de giella lea rievttis ládje máhccan eatnigiellan."

Buresbirgejupmi

Bohccočoarvvit geaigájit njuolga albmái, veaháš luoskkagan muhto ain hámálažžan. Daid duohken allána čáppa vilges girku. Čuožžut gávppi ovddas, Salla gieldda guovddášis, Nuorta-Sámis.

”Deike dan šaddá goitge fárret”, Raili Lehtola dadjá.

”Dalle go juolggit eai šat guotte”, Terho Kylli lasiha.

Raili Lehtola, Terho Kylli ja Maija-Leena Nurmi-kumpu leat gávppašanreaissus. Mátki ii leat áibbas oanehaš, daningo dát golmmas orrot Hautajärvi gilis, mii lea dáppe sullii 45 kilomettara Guossáma guvlu.

”Logi miilla ii dovdo dán guovllos gostege”, Kylli lohká.

Iežas gili bálvalusat leat unnánaččaid geahppánan. Ovdal ledje guokte gávppi, skuvla ja boarrásiid-siida. Dál lea báhcán dušše bára.

”Jur ja jur sáhtá boasta boahtit”, dát golmmas bohkosit.

Hautajäri lea mihtilmas Sallas, dego Sámis ja dálanguovllus obanassii. Unna gilážiin fárrejuvvo girkosiidii ja guhkkelebbui, dábálaččat luksa. Go

ii leat bargu, dálut guorranit ja bálvalusat gáidet guhkkelii, mii oasistis jođálnuhtá eretfárrema.

Sallalaččain goalmmás leat badjel 65-jahkásaččat. Liikká gielddas leat olu bargu-heamit, 22 proseantta bargovuoimmis (Statistihkkaguovddáš, skábmamánu 2015). Mañimus jagiid Salla bargguhisvuohtadássi leanai leamaš oba Suoma alimusain, muhtimin alimus. Salla klassiserejuvvo buncargieldan, mas sosiálaekonomalaš buncaraggáid čoavdin lea váttis (Nuorta-Sámi guovlogotti buresbirgejupmebaromettar, 2013).

Statistihkain gieldda dilli lea seavdnjat. Mot unna gilážiin, dego Hautajärvis, obanasii birgejuvvo? Ankke ovttasbargguin. Go okta vuolgá logi miilla gávppašanreisui, buot hálolaččat váldojuvvojit mielde. Hautajärvis ordnejuvvo oktasaš doaibma, dego lihkaeapmi ja fierbmespábba. Lea duohta, ahte fierbmaspáppas lea jur dál bodda sarvavibuddu geažil. Eambo eat sáhte gili dilis ságastallat, daningo čučodettiin goallugohtá. Golmmas njuikejit biillii ja dollejit luksa. Manná muhtin áigi ovdal go biila gávvá ruovttušilljui.

RUOVTTUDIŠUMA RIEVDDADALLI GOVVA

Guhkes gaskkat leat árgabeaivi maid sallalaš ruovttudikšuide, geat johtet giliin dikšume ruovtuin orru boares olbmuid. Biilla mihttárii čoggo álkít nuppelot miilla beaivvis.

”Riikkaviidosaš ja gieldalaš strategiija mielde bidjat deattu ruovttudikšumii”, mitala boarrá siidbarggu hoavda Terttu Hannula.

Ruovttudikšuma olis leat bárrásiin sulaid 160 sallalačča, geain 60:s lea dorvotefuvdna. Jos alárbma bohtá ihkku, de dat manná girkosiiddas idjadikšumii muhto doaresbealgiliin alárbmii vás-tidit oapmahaččat. Alárbmat bohtet vahkkošaččat mánggaid mielde. Oalle dájá ággan leat dorvvo-hisvuohta dehe aktonasvuohta.

ČUOVGAGOVVA: ANNA-LEENA MUOTKA

Sallas leat sirdásišgoahtime oážžut buorebun ruovttudikšuma, mas adnojuvvo ávkin ođđa tehnikka. Ruovttusfitnamat ordnejuvvojit beaivvi dili mielde: prográmma pláne ruovttudikšuma johtolaga nu ahte dat váldá vuhtii áššehasaid beaivválaš dárbbuid ja áigedávvaliid sihke ruokto- ja dearvvašvuohtadikšuma bargovuuruid. Raporteren dahkkojuvvo fihtto-rábmára dehe –tableahta bakte.

”Seastindeaddagat leat dán čavčča ožžon ovdalačča stuorit mearkkašumi, muhto min áššit hurget vel govttoláččat”, Hannula dadjá.

Jagi álggus gielddas álggaha fysioterapevta gii dahká veajuiduhttinplánaid maiddá ruovtus orruide. Ii dattege leat ballu, ahte Sallas rámhallowuvvlii. Dáppe lea hájránuvvon eallit váriid mielde. Guossástallama áigge boarrásiid-barggu ja ruovttudivššu olis leat vuorddašeadji dovdamušat. Ellojuvvo skábmamánu álgu jagi 2015, ja guhkkin lullin ráđđehus lea roasu siste sode dehege sosiála- ja dearvvašvuohtabálvalusaid bálvalusráhkadusođastusa dihte. Ođastus rievdeadaš Salla boarrásiidbarggu, muhto vel eai dieđe mot.

Olu lea rievdan dan rájes, go ruovttudikšuma bagadalli Aila Raatikka-Metsänen álggahii barganbálgás ossodatveahkkin boarrásiidsiid-das jagi 1976. Dalle ruovttudikšut dikšo boares olbmuid, dáluid, elliid ja mánáidnai. Dálá áigge ruovttudikšut eai šat skuvlejuvvo sierra, muhto ruovttudikšuma barget lagasdikšut. Sii earret eará lávggohit, veahkehit dálkasiid váldimis, fuolahit beaivválaš čorgemis ja vuššet gáfe. Muhtimin sii maid dahket muohtabargguide dehe juobe liggejit muorrasávnji. Borramušanai ruovttudikšut ráhkadit ain, muhto girkosiiddas mállásat bohtet borramušbálvalusa bakte dehe dat návddašuvvojit boarrásiidsiida boradanbáikkis.

Nuppástusat eai leat dáhpáhuvan dušše bargogovas muhto maiddá áššehasain. Sii ellet

ČUOVGAGOVVA: ANNA-LEENA MUOTKA

Raatikka-Metsäsä ja Hannula mielde mihá eanet buoza go ovdal. Dálkkodeapmi lea eanet go ovdal, ja ovdamearkka dihte hávvedikšuma barget dálá áigge maid lagasdikšut, daningo dearvvašvuohtadikšut leat badjelmeare bargga-huvvon. Boares olbmuid asehis liiki nájdasuvvá álkít. Salla boarrásiidbarggus ja ruovttudikšumis leat bárrásiin manname bahkadasjagit, mat leat árvvoštallojuvvon bistit gitta jagi 2020 rádjái. Hástalusain fuolakeahhtá mánge ášši leat ortnegis, gávnnaheaba Hannula ja Raatikka-Metsänen.

”Áššehasat šaddet dikšojuvvot. Háhppehit oanehažžii muossánit ja ságastallat.”

Salla vuorasbarggu hoavda Terttu Hannula veahkeha Vilho Kellokumpu borádanbáikái. ▲

Allačoarvvit leat Salla girkosiidda eananmearka. Gielladas barget ain bohccuiguin. ◀

VIÐAS VULGE NJEALLJE

Boarrásiiddikšun lea Sallas čohkkejuvvon gir-kosiidii, gos lea Hopeaharju boarrásiidsiida ja rabasbálvalanguovddáš sihke eará bálvalanássan-ovttadagat. Guovddážis ordnejuvvo beaivedoaibma ja dorjojuvvo maiddái oapmahašdikšuid veadjin. Váldovistti guoras leat njeallje ráidodálu, mat leat boares olbmuid doarjjavistin. Dáppe orru maid Laina Loisa, 86-jahkasaš, iežas goarggu mielde Kallunki. Sonnai lea Hautajärvi gilis eret.

Lotta-medáljain bálkkašuvvon Loisa fitná veajuiduhttimis vielljasruovttus. Loisa guoibmi lei rádjebearráigeahčči, dego mánggas dán guovllus – dálá áigge duohta gal hárvvet go ovdal. Guoibmi oadđái gidđat. Bearraša viđa mánás okta lea báhcán Sallai ja njeallje eará leat fárren lullelii.

”Buerre nie. Eai leat oaidnán nealggi eaige bargguhisvuoda.”

97-jahkasaš Vilho Kellokumpus leat maid vihtta máná, geain okta orru Sallas. Kellokumpu lea riegádan Kellosekä gilis, Guolájávri suohkanis. Muhtin jagi ovdal sodiid Guolájávri rievddai Sallan, ja soađis nuortaoassi – Boares Salla – manahuvvui Sovjetlihttui.

Kellokumpu lea soahteveterána ja SS-jeagár, gii lea oaidnán Salla jábálduvvama dego maid eretfárrema jagiid. Jagi 1960 Kellokumpu oaččui soah-tesoalddátdálu Isohalme gilis. Seamma logijagi Salla olmmošlohku lei stuorimus muttos, badjel 11 000. Dan maŋjel hálti lea leamaš unnuma guvlui. Jagi 2012 olmmošlohku njiejai vuollelii 4000, ja olmmošlohku unnu jagis sulaid čuđiin heakkain.

Buohkat eai goitge leat vuolgime, ja juohke mánnáveahka, mii muotku deike, lea virkkosnuht-tincirggastat. Vilho Kellokumpu ássá dálá áigge doarjjabálvalanvisttis boarrásiidsiida guoras. Son lea duhtavaš veahkkái, maid oažžu gielddas.

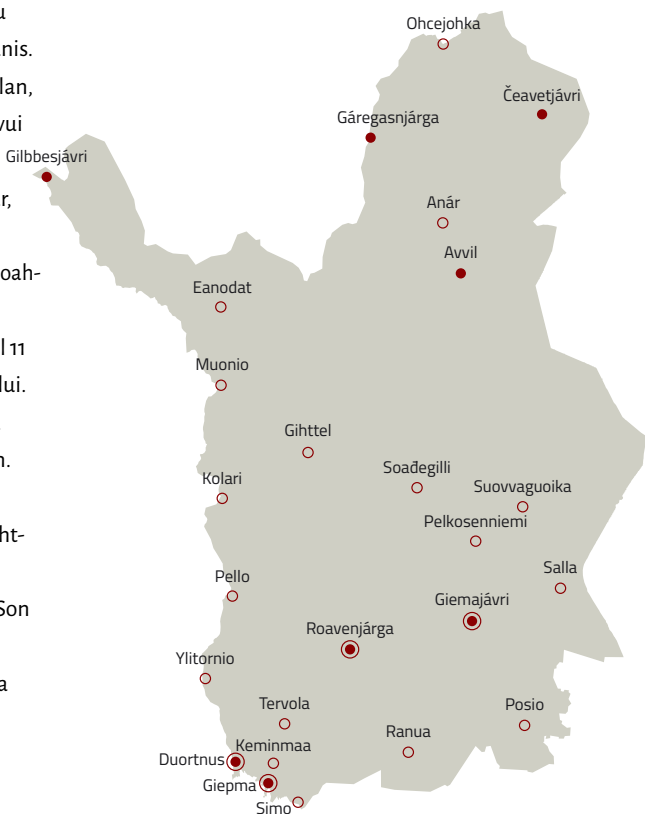
”Dáppe lea buorre orrut. Hui čorgadis visti ja bálvalus doaibmá.”

Ruovttudikšuma bargobiktasat bassojuvvojit viššalit. In-flueansa- dehe vuostedávdaepidemiija sáhtttá leat boares olbmuide várálaš. ►

Sápmi ▼

● Gávpogat

○ Gielddat

ČUOVGAGOVVA: ANNA-LEENA MUOTKA

GUOVDU BUOT JA II MANGE

Fárrenlihkadusaid dutkan Timo Aro mielde Supmii lea šaddan bággofárrema árbevierru, gos dihto guovlluin – dego Nuorta-Sámis – lea logijagiid áigge hárvánuvvo vuolit eará báikká eallámuša manjis. Aro cealká, ahte juohke báikkis Suomas fárrjuvvo muhto Sámis ja Kainuus lea dávjit gažaldat eakti fárrimiin, main oba eallinbiire sirdá. Das mas golmmalot jahkásaš uusmaalaččat leat fárren gaskamearálaččat 31 kilomettara geahčái mánnávuoda ruovttusteaset, seamma ahkásaš lappilaččain vástideaddji lohku lea 204 kilomettara. (Helsingin Sanomat 11.8.2015)

Eretfárren lea šaddan sohka beallálaš: nuorra nissonat fárrjit eanet ja guhkkelii go dievddut. Sallas maid mánggas vulget nuppi báikegoddái oahpuid dehe bargguid manjis. Gielda boahpteáiggi dáfus lea dehálaš oalgguhit nuorra rávesolbmuid ruovttoluotta, gohan dat vuohččan háhket oahpu dehe bargomuosáhusa eará sajes.

Turisma lea Sallas stuora bargoadi, man stuorrumii leat olu boahpteáigge sávaldagat. Gielda lea beaktit čalmustuhtán beakkánvuhtan

doaresbeal sajádagas. Dat rámpo iežas leat "guovdu ii mange" ja báiki, gos "ii dáhpáhuva mihkkege".

Ovttáigásaččat Salla lea liikká guovdu juohke dingo, dego Monica Tennberg ja Hanna Lempinen gávnaheaba artihkalistiska "Sosiaalista kestävyttä etsimässä: Tapaustutkimuksena Salla" (sámás: Sosiála ceavzivuoda ohcame: Dáhpáhusdutkanmuššan Salla) (Kosmopolis, 3/2015).

"Unna davvi gielda ja dan ássiid dilli ja boahpteáigi giessasit nu riikkaidgaskasaš turismarávnjiid guvlu go ruvke, ruovderáttetaktavuodaid ja Eurohpa Uniovna ja Ruošša gaskasaš visumafriidjavuoda sullasaš plánejuvvo stuorafidnuide", čálliba Tennberg ja Lempinen.

Dutkiguovtto mielde stuora proševttat eai dattege čovdde Salla galgamuša. Boahpteáiggenai sallalaččaid áigáiboadu dorvvastit vuovddit, bohccot ja unnit ekonomalaš doaibma. Tennberg ja Lempinen govvideaba sallalaččaid birgema tearpmaiguin ceavzivuotta ja sitkatvuotta. Ártalaš árgga suvdá báikkálaš identiteahtta ja jáhkku iežas ceavzinnákcii. Maiddái birastahtti meahcit ja duoddarat leat mángasiidda diehtelas buresbirgejumi gáldu.

Sanna Valkonen

Sámi dutkama
veahkkeprofessor
Lappi universiteahhta
Roavenjárga

1. **Mii dutnje buohta vuohččan millii sánis árkalaš?**

”Jiekŋaguovža, masa konkretiserejuvvojit mánŋa ášši, dego olbmo váikkuhusaide hearkkes luondu ja árkalaš álgoálbmogiid earenoamáš luonduvuđđosaš eallinhámit.”

2. **Mi lea sámi dutkamuš?**

”Sámi dutkamuš lea mánŋgadiedaš dutkansuorgi, mii giedahallá sámiid servodaga ja kultuvrra sihke daid iežaset vuolggasajiid guovllos ja viidáseappot sierralágán dieđalaš ságastallamiid bakte. Sámi dutkamuš bargun lea ipmirdit sápmelašvuoda sosiála, kultuvrralaš, politihkalaš, ekonomalaš ja vuoigatvuodalaš fenomenan. Dasa lassin dutkamuš doaibmá álgoálbmoga didolašvuoda ja subjektavuoda huksejeadjin. Dutkan galggalii ávkkuhit sápmelaččaid, ja sin rolla galggalii leat buore-but dieđu buvttadeaddji go objeavtta.”

3. **Mat lea dálá dili mávssolaččamus gažaldagat sámi dutkamušas?**

”Dehálaš gažaldagat leat davviservošiid seailuma ja ealasvuoda problematihkat áigemuttus, goas lea ain stuorit mearkkašupmi árkalaš luondduriggodagaiguin ávkkastallamiin sihke davviolbmuid servodatlaš ja politihkalaš sajádaga gažaldagain. Ovdamearkka dihte: Mot álgoálbmoga kultuvra ja árkalaš luonddurigodapolitihkka leaba oktii heiveheamis? Makkár politihkalaš oassálastima ja barggu dát gáibida?

Servodatdieđalaš sámi dutkamuša bargun lea buvttadit dieđu, mii veahkeha nannet sámi servodaga, kultuvrra ja buresbirgejumi. Dát ii govčča eret sámi servoša ja—servodaga sierra doaimmaid, geavadiid ja ráhkadusaid kritihkalaš geahčadeami. Dálá dilis lea dehálaš ovdamearkka dihte sápmelaččaid vuoigatvuodaid, árbevirolaš servodatmáliid ja iešmearrideami gažaldagaid geahčadeapmi.”

4. **Manlágán davviriikkalaš ovttasbargu sámi dutkamuš a olis bargojuvvo?**

”Sámi dutkamuš lea vuosttažettiin stáhtaid rájiid ja mángga eará rájiid rasttildeaddji dutkamuš. Ovttasbargu bargojuvvo dutkan- ja gárgehan-fidnuid nugo oahpu, sierralágán fierpmádagaid ja dáhpusaid olis. Dehálaš oktasaš ulbmil lea etihkalaš rávvagiid duddjon, mii guoská sápmelašvuoda dutkama. Dehálaš lea maid dutkiid gaskavuoda rájiid-rasttildeaddji doarjja ja solidárvuohta sihke juhkkuojuvvon ipmárdus sámi akademijja ovddideami dehálašvuodas.”

5. **Makkár lea sápmelaččaid sajádat Suomas?**

”Sápmelaččat lea Suoma vuodđolágas dovddastuvvon álgoálbmot, mas lea vuoigatvuohta iežas gillii ja kultuvrii. Sápmelaččain lea ruovttu-guovllustis lágain vuodđuduvvon kulturiešstivren, man ollašuhtá sámediggi. Vuodđooainnus olu áššit leat bures. Sápmelaččat leat jábálaš stáhta riikkavuložat, geaid sosiála ja ekonomalaš dilli lea buorre buoh-tastahtedettiin mánggaide earáide álgoálbmogiidda ja oppalaččat sámi kultuvra adnojuvvo árvvus. Geavada vuoigatvuođaid olláhuvvamis leat stuora hástalusat. Ovdamearkka dihte sámegielalazžan vuogáiduvvan sosiála birrasii lea vel hástaleaddji ankkre sámi guovllu olggobealde, mii boahtá das go lea unnán sámegiel oahpahus ja beaivedikš. Sámedikkis eai leat olus vejolašvuodát váikkuhit Suoma stáhta doaimmaide sápmelaččaid ektui. Sápmelaččaid earenoamáš gaskavuolta sin geava-han luonddubirrasiid ii identifiserjuvvo lágain. Sápmelaččat eai gehččojuvvo leat dievasválddáláš subjeakta, suverena, mii bastá mearridit áššiidis. Dát vuhtto bures Suoma mearrideddjiid doaimmain gaskavuodas vaikkobe sámediggelága odasteapmái dehe álgoálbmogiid vuoigatvuođaid dorvvasteaddji ILO oktasašsoahpamuša No. 169 ratifiseremii. Maiddái almmolaš ságastallan, mii laktása sápmelaččaide, lea muhtimin garrasánálaš ja árpmuheapme.”

Árktalaš dutkanmuša giettis

Loga QR-koda
ja geahča
video fáttás

Dálkkádaga dutkit

*Dutki Juha M. Karhu deavdá dálkkespáppa čáhčagiin
Soađegili Tähteläs. ►*

Caifájedne dihtoršearpma ja dan mot dasa sárgásit njozet moalkesázut. Váile guhtta minunnta áigi mihtidanrusttetoperáhtor Markku Ahponen sáddii albmái otsonmihtidanrusttega. Dat lea dál munnos geahčadettiin badjel 1,8 kilomettara allodagas, loktana geažos áigge badjelii ja johtá biekká mielde nuorttasluláš. Moai ledne Soađegili Tähteläs, Dálkediehtagá instituhta sajiin. Čakčamánnosaš eahketbeaivve šiljus lea +8,6 ceahki. Mihtidanrusttet fas loktana bajás bárrásiin -1,7 smávabuollašis.

Midjiide apmásiidda mihtidanrusttega –álbmoga gillii dálkkespáppa – loktaneapmi albmái lea earenoamáš oainnáhus. Dálkediehtagá instituhta bargiide dat lea beaivválaš rutiidna, leahan dál juo vuorus 50 489 hávvi. Otsonmihtidanrusttet lea duohta gal áidna, mii sáddejuvvo mátkái manuálalaččat. Juohke jándora áibmogeardá loktaneaba maid guokte dábálaš dálkkespáppa, muhto dat vuolgiba mátkái automáhtalaš mihtidanrusttetstašuvnnas.

”Automáhtalaš sádden doaibmá badjel 99 proseantta sihkarvuodain”, Ahponen muitala.

li oba baháge. Lea gal duohta, ahte dalle visot spáppat sáddejuvvoje mátkái manuálalaččat ja

golmmavuorrobargun, lihkostuvvanproseanta lei čuodi. Mihtidanrusttet loktanit dábálaččat 30-35 kilomettara allodahkii. Dan áigge čáhčagiin devdojun spáppa čađamihttu stuorru 1,5 mettaris 12 mettarii, dassázii go spábba viimmat bávkkeha. Mihtidanrusttet heangajit gitta spáppas styrok-sagássas, mii gahččá meahccái. Sulaid bealli gássain máhccet ruovttoluotta Dálkediehtagá instituhtii, eandalit čakčat, go olbmot johtet murjeme ja meahccebivddus.

ŠADDOVISTEGÁSAT DODJET OLAHUSAID

Jiellahastalannamas mielde dálkkespábba mihtida duožážassii áimmu liekkasvuohtadili, biekká háltti ja leahtu, áimmu lávttasvuođa ja –deattu. Otsonamihtidanrusttet bealistis rehkenastá otsona meari áibmogearddi sierra gearddádagain. Otsonamih-tideamit leat dahkkon Soađegilis boatkkaheamit jagi 1989 rájes dehege liikká guhká go ovdamearka dihte Marambio stašuvnnas Lullinannamis. Jeavddalaš mihtidemiid geažil diehtu otsonajávka-mis ja dan váikkuhusain lassána geažos áigge.

”Jos gidđat lea otsonajávkan, de maid geasset lea vuorddehahttivuođa mielde eanet UV-suo-

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

njardeapmi”, spesiáladutki Rigel Kivi muitala varas bohtosiin.

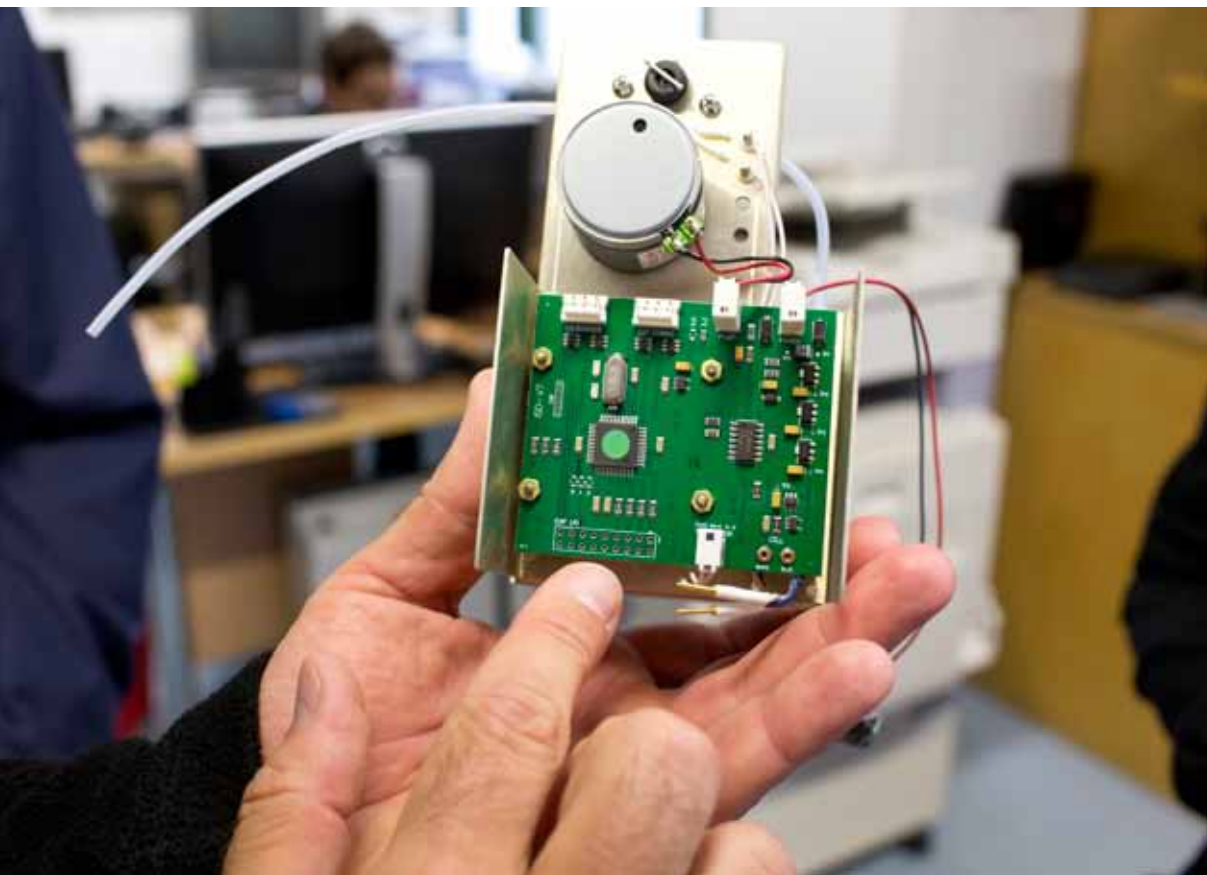
Otsonageardi suddje ealániid beaivváža vahátlaš ultravioleahhtasuonjardeamis. Dan lassá-neapmi vuolleáibmogearddis lokte liekkasvuohtadiliid eanangierraga lahka. Dán dihte lea dehálaš mihtidit otsonadoalu sierra allodagain. Lullinanna-bajábeal otsonaráigi fuomášuvvui 1980-logus, mii johttáhii viiddes otsonadutkanfierpmádaga lulli ja davvi jorbalasbeliin.

Njukčamánu 2011 Soađegilis mihtiduvvui olahusasehis otsonageardi sulaid 20 kilomettera allodaga áibmogearddis. Dat lei dušše sulaid goalmmásas mánu gaskaárvvus. Maiddái eará

šaddovistegásat dodjet olahusaid. 2015 njukčamánu eananspáppa čitnadioksidadoalu mánu gaskaárvu manai badjel 400 ppm:a. Dat lea alimus lohku manjimus 800 000 jagi áigge. Dálkkádaga historjá dovdojuvvo bures jieknagarrabohkamiid geažil. Dain čitnadioksidadoallu sáhtttá mihtiduvvot jiknjii fánŋan báhcán jieknabulljarasain.

”Soađegilis áibmogearddi molsašuddamat leat mihtiduvvon spektromettariin jagi 2009 rájes. Soađegili mihtidemiid vuodul čitnadioksida lea lassánan sulaid 2.4 ppm:a jagis”, Kivi lohká.

Ppm (parts per million) lea gorreovttadat, mii adnojuvvo govvidettiin sierra ávdnasiid doaluid ovdamearkka dihte áimmus, eananvuodus ja čázis.

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

SOAÐEGILIS MÁILBMÁI

Go johtit Soaðegili Tähtelä mihtidančuoggás nubbái, de johtit seammas oba árktalaš nannanguovllu buoremusat rustejuvvon mihtidan- ja áiccadanguovllus. Dáppe čoggojuvvo dáhta, mii addá mávssolaš dieđu oba máilmmi dálkkádagas ja áibmogearddi doaimmas. Tähteläs doaibmá dasa lassin Soaðegili geofysihka observatoria, mii gullá Oulu universitehtii.

Albmái várdá maid Dálkediehtaga instituthta dalearkaanteanna, mii allána bajás muoraid bajábeallái. Dat váldá vuostá dáhta, man sáddejit

satellihtat, mat girdet lagasgomuvuodas polaguovluid badjel. Dalearkaanteanna čujuha bárrásiin davvialmmiravdii.

”Fargga dat jorggiha ruovttoluotta vuoijnastandillái”, árvvoštallá Timo Ryyppö, satellihtta- ja áiccadandoaimmaid hoavda.

Veaháš áigge geažes anteanna vuolgánai johtui ja botnjasa min guvlui, bisána ja báhcá vuordit čuovvovaš badjalgirdima. Veaháš maŋnelaš čuožžut satellihtadáhta prosesserenguovddázis, stuora šoavvi dihtorskábiid ovddas. Oaidnit dihtoršearpmas logahallama čuvvojuvvon

Otsonasensor girdihuvvo albmái dálkespáppa mielde. Go spábba bávkkeha, de sensor gahččá eatnamii. ◀

Timo Ryyppö muitala, ahte dálearkaanteanna lea jur váldán vuostá dáhta satellihtas, mii girdá polaguovlluid badjel. ▶

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

satellihtaid badjelgirdinággiidisguin. Deike lea fuorkásan visot dat dáhta, man anteanna easka válddii vuostá. Soađegilis doaibma álbmotlaš satellihtadáhtaguovddáš, man bakte juhkkjuvvu earret eará Eurohpá uniovna Copernicus-prográmma satellihtaid dáhta.

Dálkkasdiehtaga instituhta dutkamušain viggojuvvu buoriduvvot satellihtadáhta dulkoma luohtehahttuvuohta. Soađegilli ja Bállás duddjoba ovtas áibmogearddi ovtastumiid ja fysihka dutki GAW-stašuvna (Global Atmospheric Watch), man alladásat ja dárkkes mihtideamit adnojuvvojit ávkin satellihttaalgoritmmaid gárganeamis ja kvalitehta bearráigeahčus.

EANET LUOHTHAHTTI DIEĐU GUVLUI

Dutki Juha Lemmetyinen bargá Helssegi muhto galledda Soađegilis mánggii jagis. Lemmetyinen destе bárrásiin mihtidanrusttegiid soađegillilaš kollegainis Anna Kontuin. Áidojuvvon viidodagas leat eatnat sierralágán mihtidanrusttegat, main stuorimus – measta guovtti mettara stuoru doremállesas anteannain rustejuvvon apparáhta – mihtida muohtagokčasa mikrobárrosonjardemiin. Dehe rievtti mielde apparáhta ii mihtit muohtagokčasa muhto suonjardeami, mii vuolgá eatnamis.

”Muohhta hávkada eatnama lunddolaš mikrobárrosonjardemi”, Kontu muitala.

Suonjardeami vuodul sáhtttá rehkenastojuvvot muohtagokčasa gassodat. Mihtidanvuohki heive árkatalaš skábmaáigái, daningo dat ii gáibit čuovgga iige muosehuva balvvain. Ceavadis áidojuvvon viidodaga rusttegat leat refereansarusttegat: dat doibmet dego rusttegat, mat leat satellihtaid fárus, muhto mihtidit unnit ja buorebut dovdojun guovllus.

Satellihttagovas ovttá piksela siidu sáhtttá leat miillaid, nu ahte dan gokčan guovllus sáhttet leat jeakkit, jávrrit ja orrunsajit. Satellihtain leat guokte mávssolaš ovdamuni gieddedutkamuša ektui. Vuosttažettiin daiguin bastá gokčojuvvot beaivválaččat oba árkatalaš guovlu. Dasa lassin sáhttet gártejuvvot báikkit, gosa beassan livččii eatnama, čázi dehe jienja mielde váttis, juobe veadjemeahtun. Nube dutkamušas gánnáha bidjat deat-tu dasa, ahte buoriduvvo satellihtaid bakte ožžojun gáiddosgártendieđuid deaivásadoallan.

Árkatalaš dutkamuš Suomas

Arctic Finland –portála beaiváda áigeguovdilis dieđu árkatalaš dutkamušas, mii dahkko Suomas. Siiddus gávdnojit earret eará ođđasat ja raporttat.

<http://www.arcticfinland.fi>

Máŋga oaidninvuogi rievdamii

Njuikejeadnot oanehažžii dutkaninstituhta šiljus geahčadit stuorit govvosa. Makkár lea árktaš dutkamuš? Áŋkke Árktaš strategiijas (2013) ulbmil lea gudneáŋgir: "Suopma viggá árktaš máhtu málleriikan dutkamušas nugo máhtu vásttolaš gávppálaš ávkkastallamis."

Lea duohta, ahte measta juohke suopmelaš universitehtas dahket juo dál dutkamuša, mii laktása árktašvuhtii dehe davvivuhtii. Earenoamáš dehálaš dát deattuhus lea Davvi-Suoma iežas universitehtaide Lappii ja Oului, mat leaba stuora rollas maid riikkaidgaskasaš University of Arctic –

ovttasbargofierpmádagas.

Lappi universitehta mearkkašahhtimus dutkamuša čađačuohppi fáddá lea jur riikkaidgaskasaš árktaš ja davvidutkamuš, mii dahkkojuvvo earret eará dáidagiin sihke servodat-, pedagogihkka- ja vuoigatvuohtadiehtagiin. Lappi universitehta Árktaš guovddáš lea Suoma áidna árktaš gažaldagaide spesialiseren áššedovdiinstituhtta, ja das lea riikkaviidosas rolla árktaš dutkamušas ja diedakommunikašuvnnas. Oulu universitehta árktaš máhttu lea ovdamearkka dihte bio- ja inšenevradiehtagiin, dearvvašvuodas ja davvi biras-, luondduriggodat- ja buresbirgejumegažaldagain. Universitehta Gielagas-instituhtta ovddasvástádussan lea Suomas sámegiela ja kultuvrra dutkamuš sihke skuvlen.

Sámis lea deahtta dutkanstašuvnnaid ja –instituhtaid fierpmádat, mii čuovvu dárkket árktaš áibmogearddi, eananvuodu, čázadagaid, šattuid, elliid. Muhtin ovttadagain, mat dahket árktaš dutkamuša, duohta gal dáistalit bárrásiin ekonomalaš hástalusaid. Jearaldat lea álbmotlaš dutkamuša ja skuvlejumi seasttuin, maid váikkuhus vuhtto maid davvin. Bargoveahka lea unniduvvon ja doaibmabáikkit njáskojuvvon.

ARKTIKO (2014–2018)

- Suoma Akademii ja árktaš dutkanprográmma
- Nanne Suoma árktaš dutkamuša 15,7 miljovna euroin
- Fáttát
  - Buorre eallin davvin
  - Ekonomalaš doaibma ja infrastruktuva árktaš diliin
  - Davvidálkkádat ja biras
  - Rájiid rasttildeaddji árktaš politihkka

GARRA DIEÐASURGIIN LITNASIIDDA

Oktanaga go dutkanruhtadeapmi čuhppojuvvo, árktaš dutkamušii maid biddjo deaddu. Ovdamearkka dihte Helssega universiteahta lea čohkken gokčevaš raportta árktaš dutkamušastis (Árktaš raporta 2015). Dan vuodul eanas universiteahta árktaš dutkamušas lea luonddudiedalaš ja laktása dálkkádatrievdamii, muhto maiddái eará diedasursgiin leat ain eanet beroštuvvan árktaš dutkamuša vejolašvuodain.

Suoma akademijja ruhtada árktaš dutkamuša dovdomassii. Ulbmilin lea dutkat ja ipmirdit guovllu gárganeami earáhuvvandagaldagaid ja earáhuvvama dynamihka guovllu boahttevuoda ektui. Dálkkádaga liegganeami mielde luondduriggodagaiguin ávkkástallan šaddá álkibun, mii lea lasihan beroštumi dasa mot árktaš dutkamušain sáhtta ávkkástallat gávppálaččat. Galbmateknologijja dutkamuš lea dás okta ovdamearka. Dálkkediehtagga instituhta jieknabálvalusa dieduid geavahit gávpeskiippat ja jieknadoadjárat. VTT (Stáhta teknologijja dutkanguovddáš) bealistis gárgaha skiippaid, mat johtet jienjas, bijadettiin earenoamáš deattu daid ráhkaduslaš nanusvuhtii, jieknagurpmiide sihke skiippaid doaibmanávccaide jieknadiliin. Árktaš tehnikka lea Aalto-universiteahta Inšenevradiehtagiid allaskuvlla deháleamos dutkanviidodagain, ja doppe gárgehuvvo earret eará jieknamekanihkka ja dálvenavigeren.

Gávppálaš innovašuvnnaid lassin árktaš dutkamušas vurdojuvvo oassálastin servodatlaš ságastallamiidda. Okta Suoma Akademijja árktaš prográmma ulbmiliin lea gaskkustit dutkandieđu áktiivvalaččat mearrideddjide, čanusjoavkkuide ja riikkavuložiidda.

Professor Maria Lähteenmäki suokkardalai árktaš dutkamuša dili Hyinen tiede –semináras (sámás: Goalša dieda) Lappi universiteahtas

odđajagimánu 2016. Lähteenmäki mielde Suoma árktaš dutkamuša leat hálddašan 1800-logu rájes luonddudiehtagat ja teknologalaš suorggit. Ekonomalaš ávkejurddašeapmi oidno ovdamearkka dihte das, go dutkamuša váldorávnnejis deattu-huvvojit ”garra” diehtagiid máhttu ”litnaseabbo” surggiid sajies. Lähteenmäki evttohii sáhkavuo- rustis, ahte Suomas gánnáhivččii bidjat dáláža čielgaseappot eanet deattu humána dimenšuvdnii, dego historjjá, dáidaga ja kultuvrra dutkamušii.

”Dálko bakte Suopma sáhtálii nannet sajádagas dáláža viidaseappot diedalaš galmmasmahtu riikan”, Lähteenmäki dajai.

LEAHTUIN SKOLLI MUOHTA

Árktaš dutkamušii oahpásnuvadettiin fuobmá jođánit, ahte árktašvuodas lea váttis hupmat namukeahtta dálkkádatrievdama. Li imaš, daningo dutkamušain árvvoštallojuvvo, ahte máilmmiviidosaš gaskaliekkasvuohtadili loktaneapmi olláhuva árktaš guovllus unnimusat guovtte- dehe juobe njealjegeardásažžan.

Máhccat vel oanehažžii Soadegili Tähteläi. Doppe gullat, ahte muohta lea liikká dehálaš dálkkádatrievdama indikáhtor go mearrajiekna. Dálkkediehtagga instituhta lea dahkan máilmmiviidosaš muohttaga čáhceárvogárttaid badjel 35 jagi áigodahkii. Mihtidemiiguin sáhtta ovdamearkka dihte árvvoštallojuvvot gida dulveriska, vai čáhceápmorusttegat sáhttet ávástallat čázi golggaheami dárbbu.

Čakčamánu eanan lea vel bievllas, muhto vuosttašmuohta sáhtta gokčat sáttu ja daknasiid heahkkajođánit. Jorrosa lohppii geahččat satellihttagovaid ja moalkesázuid dihtoršearpmas. Dutkamuša vuodul muohttaga gokčanviidodat ja massá unnot jođánit. Oassi málliin einnostit muoht-

ČUOVGAGOVVA: JAN HIJORT

taga ollislašmassá unnut sulaid goalmmádasain, jos suokkardallojuvvo dilli 1960-logu rájes gitta 2100-logu rádjái. Boahtteáiggi einnosteaddji málliin leat álohii mánggat eahpesihkkaris dagaldagat.

”Áiccastagaid vuodul lea vejolaš, ahte muohtagovččas asehuvvá vel dännai jođáneappot”, Lemmetyinen dadjá.

Lappiláš nugo mátkedoaimbasuorggi fitnodatolbmot livčče sakka beroštuvvan diehtit, makkár muohtadilli orru leame Sámis boahttevaš jagiid.

”Muohtadilli lea álkit árvvoštallojuvvot máilmmiviidosaš mihttoláva mielde go guovlluguovdasaččat”, Kontu muitala.

Muohtamearri sáhtá báikkohagaid lassánit,

*Oulu universiteahtas dahkkojit giedde barggut oahpa-
husa oassin. Dás gártejuvvojit girseproseassaid dagahan
hápmahuvvamat Gilbbsjávrras. ▲*

vaikko dat máilmmiviidosaččat unnu. Ovdamearka dihte mearrajieha suddan váikkuha arvviiid ja dakko bakte maid muohttaga hápmahuvvamii. Ábis heavrristeaddji čáhci sáhtá báikkohagaid muohttit eatnamii. Nube Sámi boahttevaš dálvviiid muohtadilli lea árvádus.

Paula Kankaanpää

Hoavda

Suoma birasguovddáša

mearraguovddáš

Helsset

1. 2. Mii dutnje buohta vuohččan millii sánis ártkalaš?

”Muohta, jiekŋa, báljes duovdagat – sihke iežas bargu.”

2. Maid ođđasiid Suoma ártkalaš dutkamuš dárbbasa?

”Gažaldat lea ártkalašvuoda muosáheamis ja dan duddjomis ođđasit. Suomas bargojuvvo davvi- ja galbma diliid sihke birrasa gievrras dutkamuš, mii riikkaidgaskasaš ovttasbarggus sáhttá bures čalmmustahttojuvvot ártkalaš dutkamuššan. Dasa lassin Suopma galggalii oidnot buorebut davviártkalaš guovllus dehege Jiekŋamearas, jihkiin ja duoddariin. Davviártkalaš dutkamuš dárbbášuvvo globála dásis lasi ja suopmelaš dutkiin leat dasa earenoamáš buorit eavttut ja beroštupmi.”

3. Ovdanbuktet jurdaga EU:a ártkalaš informašuvdnaguovddášis. Manin dakkár dárbbášuvvolii?

”Ártkalaš guovlu gárgana jođánit, muhto seammas diehtu doppe lea fállun unnit go deahttásit orrojun guovlluin. EU:a ártkalaš informašuvdnaguovddáša jurddan lea bálvalit dieđu dárbbášeddiid nu ahte čohkkejuvvo Eurohpa sierra institušuvnnaid dálá ártkalaš diehtu jođánit ja beaktilit mearrieddiid, fitnodagaid ja servodaga sierra dárbbuid várás. Dasa lassin dan bargun lea sihkkarastit dieđu vuorrováikkuhusa báikkálaš olbmuid ja sierra hálldahussurggiid gaskkas. Dušše mearrádusat, mat vuodđuduvvet mánggabeallásaš dihtui, sáhttet dorvvastit ártkalaš guovllu suvdilis gárganeami, ja das ártkalaš guovllus leat eavttut orrut máilmmi ovddasmannin.”

4.

Leago Suopma árktaš riika?

”Árktaš guovllu lullirádjái ii leat ovttatilggolaš meroštallan. Suopma lea máilmmi davimus ja galbmaseamos stáhtain. Árktašvuoda deat-tuha ain dat, ahte Sámi diliin leat čielgasit davviárktaš sárgosat, dego hárvves muorat, muohtamearri ja dálvvi seavdnjatvuoha. Sápmi lea maid sápmelaččaid ruovttuguovlu ja boazodoalloguovlu. Árktašvuoha sáhtta leat okta Suoma brándiin, mainna sáhtta márka-nastit mánggaid sierrabuktagiiddamet vánddardanbiktasiid rájes gitta huksemii ja teknologijai. Dainna sáhtta maid geasuhit deike turisttaid návddašit čáppa luonddusteamet. Nu ahte juo, Suopma lea diehttelas árktaš riika.”

5.

Mii lea Suoma birasguovddáša (Syke) mearraguovddáša árktaš rollaid?

”Syke mearraguovddáš dutka Nuortameara, mii jieŋu aŋkke muhtin muddui juohke jagi ja danin mánggat Jieŋamearas dahk-kon dutkamušat leat beroštahttit. Mii dutkat ovdamearkka dihte mearrajieŋa ekologijja, galbma čáziid vahátlaš mearradárá ja árktaš oljodustema vugiid gárgeheami. Syke mearraguovddáš dahká mearra-viidodatplánema dutkamuša, masa maid árktaš guovllus lea lassá-neaddji dárbu. Dat lea mielde árktaš guovllu riikkaidgaskasaš politihka dutkamušas ja dasa gullevaš servodatlaš ságastallamis. Dasa lassin Suoma mearradutkanskiipa Aranda lea bures dutkanbargui rustejuvvon jieŋanannejuvvon skiipa, mii bastá opereret dálvás Nuortameara lassin maid poláraguovlluin.”

Árktalaš hámi ohcame

Loga QR-koda
ja geahča
video fáttás

*Čatnasmeahtun muohtalávdi lea
muorračeahppi Jan Leutola (gur.) ja hábme-
jeaddji Maxim Narbrougha giehtačála. ►*

*Dahkkogo dás árkatalaš, davviriikkalaš
vai lappilaš hábmen? ▼*

Árkatalaš hábmen

Cuovvamánnu: "U-huuuu." Gieváskan huikasat cuvkejit jaskatvuoda ja vahcamuohta bohraida. Vel oanehaš dás ovdal unna verddešjovkkoš gizzo muohtagápmagiiguin bajás várrefieltti. Juohke gizzus lei sealggistis lávka ja lávdi, man sáhtálii guhkkelis doaivut muohtalávdin. Lávd-dis váilot goitge čatnasat ja hápminai lea earálágán. Rievtti mielde lávdi sulastahtá eanet surfenlávddi vaikko lea sturrodaga dáfus unnit. Muhto manin oktage guottálii surfenlávddi bajás muohtavárrefieltti?

Ceassemánnu: Roavenjárgalaš hábmenfitnodaga versttás ávnnastuvvo biokomposihta. Geahppa ja nanu materiála heive välljugasat ođđa buktagii, mii lea gárgeheami vuložin – dan seammái, mainna surfejuvvo vulos muohtafieltti gieváskanhuikasiid miedušteimiin.

Čatnasmeahtun vahcamuohtalávdi Ilahu lea roavenjárgalaš hábmenfitnodaga Treeforma iežas buvttagárgeheami boadus. Fitnodaga eaiggát-guovttos, snihkkár Jan Leutola ja hábmejeaddji Maxim Narbrough leaba gárgehan lávddi aktiivvalaččat ovttasrádiid ámmát- ja amatevralávddástalliiguin. Muosáhusvuđot buvttagárganeapmi lea duodaid gal algán juo mihá ovdal, leabahan Leutola ja Narbrough gullan nuoraid rájes lávdečierastalliid máilmmiviidosas čerdii.

Leutola ja Narbrough leaba orron guhkes áiggiid olgoriikkain. Logijagi molsumis soai mearrideigga goabbánai guovllusteaskka máhccat ruovttoluotta Roavenjárgii. Lávddástallanbiirriin nuppiidasaskka oahpásnuvvon dievdoguovttos vuodđudeigga oktasaš fitnodaga jagi 2011.

"Bálggis fitnodatolmmožin lea leamaš guhkki ja juovvái, muhto jurdda guoddigoahtá", Leutola govvida.

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

Stuora áššehasat, dego Suoma girdišiljuin ovdasvástideaddji Finavia ja stáhta vuvddiin ovddasvástideaddji Meahciráđdehus, dahket vejolažžan čiekŋuma beroštahtti ja hástaleaddji bargguide. Dasa lassin Treeformas gárgehuvvojit bárrásiin guokte iežas buktaga, muorrakupolaráhkadus ja vahcamuohtalávdi.

JURDDAŠANVUOHKI MEARRIDA

Jan Leutola orui logi jagi Espánijas, lahka buriid surfenbáruid. Sámis bárut leat unnit muhto muohta olu, anŋke doaisttázii. Dás bohciidii jurdda: maid jos muohtalávddástallamii sáhtálii ovttahttit surfema livttisvuoda ja friddjavuoda—lávddis eai livččege čatnasiiguin gitta?

Ovddidanbargui ledje earánai báhcagagat. Friddjačierastallan lea mailmmiviidosáčat

šaddame bivnnuhin, go olbmot ohcalit olbmui-guin devdojuvvon luohkaid sajies luonddu ráfái. Lávddástalliid čerdii gullet ain eanet olbmot, geat leat bargoeallimis ja rávesolbmot, geain leat bearrašat, ja sis lea álkut vuolgat beaivereisui lagasmeahccái go vahkkui Davvi-Norgii. Eaige nuoratge lávdečierastalliin leat álohii áigi dehe ruhta vuolgat guhkás.

Friddjačierastallamis mánŋa ášši leat liikká dehálaččat go ieš čierastallan, daningo bajásgizzun lea mihá áddjât go ieš čierastallan. Gažaldat lea maid jurddašanvuogis.

”Ánssašuvvo iežas gikta vulos”, Narbrough čohkke.

Go lávddis eai leat čatnasat, de hájárnange lávddástalli šaddá hástalus ovdii ja sáhttá lihkos-tuvadettiin dovdat álggahalli riemu.

”Eat vuovdde buktagiid, muhto vuovdit

muosáhusa, man buktagiin oažžu: luonddu, ráinnasvuoda, friddjavuoda ja ilu”, Leutola lohká.

Lávddis adnojuvvon materiálat leat 100-proseantalaččat suopmelaččat ja 90-proseantalaččat ođasnuvvi luondduriggo-dagat. Treeform sikte buktagiinnis njuolga riikkaidgaskasaš márkaniidda: vuohččan Suoma lassin lagasguovlluide dehege Ruttii, Norgii ja Ruššii. Lahkonišgoahtit mávssolaš gažaldaga dehege dan, leago ođđalágán muhtalávdi árktašaš hábmen.

”Davvi hábmen gal, muhto árktašaš...”, Leutola eahpidaddá.

”Árktašaš hábmen lea doaban vel nuorra. Davviguvllolaš, lappilaš ja davviriikkalaš mitalit eanet mis go árktašaš”, Narbrough joatká.

Lappilašvuodain soai eaba dárkkut dušše Suoma Lappi eanangotti, muhto guovlu rasttilda álbmotstáhtaid rájiid, seamma ládje go Sámiellan.

ÁRKTALAŠVUOHTA DÁRKKUHA SÁVALDAGA

Treeform lea leamaš mielde buvttadeame Arctic Design Week—dáhpáhusa Roavenjárggas. Leutola ja Narbrough oaidniba árktašaš hábmemis olu potentiála, muhto nuppe dáfus árktašaš lea sátnin vel gáidan. Dat buktá eanet millii jihkiid ja jieknaguovžžaid go Sámi vuovdeduottarduovdaga.

”Jos mun galggalin govvidit mii lea árktašaš ovtain sániin, de dat livččii ravddamus, extreme. Dilit leat eanasin lossadat. Eallin ja johtin árktašaš guovllus leat eallitbáhcindáistaleapmi”, Leutola dadjá.

”Roavenjárggas mii leat easka árktašaš guovllu uvssa duohken”, Narbrough lasiha.

Eahpádusa oasseággan lea árktašašvuohtasáni industriijalaš steampil. Árktašašvuohta laktojuvvo dávjá oljobohkamii, ruvkiide, mearra-johtolagaide. Lávddástalliide dat lea goitge ráinnas

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

luondu, jagiáiggiid molsašuddan ja albma dálvi. Árktašaš lea viiddes luondu, mii ii leat vel devdujuvvon industriijain ja orrumiin, sihke guovlu, man dálkkádatrievidan ii leat vel eretgeassemeahttumit rievadan.

Nube árktašaš hábmen sisdoallá Leutola ja Narbrougha mielde ovddemusat litná árvvuid, dego

ekologalašvuoda ja ovttageardánvuoda. Boahtteáigi lea ovdamearkka dihte alladásat biobuktagiin, main adnojuvvojit ođasnuvvi materiálat. Leutola ja Narbrough leaba oahpásnuvvan suorggi gárgehanhálttiide Oulu universitehta prošeavttas, mas leaba mielde gárgheame iežaska biokomposihta.

Árktalašvuolta máksá olbmuide jur sávaldaga,

Muohtalávdi ráhkaduvvo ruovttueatnasma soahkepláhtas ja biokomposihtas. ▲

čuoččuha Tuija Seipell, guhte lea okta máilmmi davimus designvahku bissovaš gussiin. Seipella mielde árkतालšvuohta lea vejolašvuohta dahkat juoidá nuppe ládje, go mii eanaspáppa eanas osiin lea dán rádjái dahkkon. Muhto man guhká vejolašvuohta lea leame ja mot dat laktása árkतालš hábmemii?

Giiibe livččiige buoret mitalit árkतालš hábmema vejolašvuodain go doahpaga lánserjeaddji, roavenjárgalaš hábmenjurddašeaddji Päivi Tahkokallio. Su mielde árkतालš hábmemis leat golbma dási.

Vuosttažettiin, árkतालš hábmen dárkkuha buori eallima ovddideami árkतालš guovllus hábmema vugiiguin. Hábmeyuvvon buktagat galget leat fuktionálalaččat ja etihkalaččat nu buorit go vejolaččat, lei dál gažaldat juhkanlášes dehe jieknadoadjáris.

Nuppi dásis bálvalusat hábmeyuvvojit árkतालš diliide heivvolažžan. Stuora gávpogiidda plánejuvvon ja olláhuhtton bálvalusat eai heive guvlui, gos leat guhkes gaskkat ja unnán orrut. Bálvalan hábmemiin sáhtta oasistis doarjut davviguovllu doallama orrun ja ealasin.

Goalmádin, árkतालš hábmemis lea strategalaš dássi. Tahkokallio mielde hábmejeddjiid bargoneavvuid ávkin atnima ii gánnát guoddit dušše hábmejeddjiide, muhto sin diehtomáhttu galggalii lávdaduvvot maid eará ámmátsurggiide.

”Ođđaseamos ja eanemus hástaleaddji oassi hábmenjurddašeamis lea dat, mainna vugiin hábmen sáhtta atnit ávki fitnodagaid ja almmolaš beliid strategalaš ulbmiliin”, Tahkokallio govvida.

BARGONEAVVUT EUROHPA UNIOVDNII

Päivi Tahkokallio mielde hábmejeddjiid máhtus sáhtále atnit ávki Árkतालš ráđđi nugo Eurohpa uniovdna. Ovdamearkka dihte plánenproseassa ollislaš hálldaheamis ja visualiseremis lea ávki diliin, main leat mielde olu sierra oainnut, gielat ja kultuvrrat. Tahkokallio mielde árkतालš hábmen galggalii leat čállojuvvon uniovnna doaimma sisa.

”Eurohpa uniovnna doaibmaprinsihpa lea ain eurohpalaš gilvonákca. Uniovnna innovašuvdnapolitihkas hábmema rolla lea muhtin jagi siste nanosmuvvan. Árkतालš hábmen lea uniovnna hábmenpolitihka oassi, muhto dat galggalii gullat maid uniovnna árkतालš politihkkii.”

Hábmen sáhtálii leat mielde ovddideame ovdamearkka dihte boazodoalu, turismma ja los-saindustriija. Mange doaibmasuorggi ii Tahkokallio mielas galggale boikohttet.

”Ovdamearkka dihte ruvkeindustriija lea hástaleaddji suorgi biraslaččat ja maid sosiálalaččat. Hábmemiin ruvkeindustriijai sáhtálii ohcat nu bistevas čovdosiid go vejolaš.”

Lappi universiteahta dáidagid diedagottis lea árkतालš hábmema gárgeheamis stuora rolla, ja dat joraha ovdamearkka dihte árkतालš hábmema riikkaidgaskasaš mágisttarprográmma. Tahkokallio sávvá, ahte Roavenjárgga gávpot bisolii dás duohkonai aktiivvalaš doaibmin árkतालš hábmemis muhto fenomena viiddolii oba árkतालš guvlui. Mii stuora plánaide loahpas geavvá? Soaitá gánnáhit bargat, dego Tahkokallio evttoha ja máhccat áššái jagi 2030, go árkतालš hábmen lea gárgehuvvon 20 jagi. Go mátki lea álgomuttos, de visot lea vel vejolaš.

Arctic Design Week válljii Treeforma Jagi árkतालš hábmenfitnodahkan 2016. Ráđđi giitalii fitnodaga ekologalaš čovdosiid. ►

Muorra máilmmi njunušsajes

Giemajávri Nuorta-Sámis lea báiki, gos miehtemielaš ekonomijaođđasat leat leamaš jahkeviissaid unnán. Dál doppe dáhpáhuvvá, ja dan fuobmá luotta nalde, gos guhká oinnii dušše giddejuvvon sellufabrihkii. Odne luotta mielde vudjet dimbbartrailerat ovttá Eurohpa stuorimus sahálágádusa guvlui. Keitele-fitnodagat lea investeren Giemajávrái muorrabuvttafabrihka, mas Keitele Lappi Timber sahe ja Keitele Wood Products dahká liibmabielkkaid.

lige gažaldagas leat mii beare saháid. Dat lea máilmmi davimus dán mihttoluohká muorradikšunlágádus, hui ođđaáigásaš ja suorggi buoremus máhtu ávkin adni. Dimbbartrailerat vudjet dohko muora eanangottis 150-200 kilomettara

suotnjaris. Go muorra boahhtá sahái, dat mihtiduvvo, sorterejuvvo, sahejuvvo, njalahuvvo, goikaduvvo, sorterejuvvo, heavvalastojuvvo, liibmejuvvo. Proseassa lea badjelaš kilomettara guhkkosaš, ja dan bearráigeheččet 68 kamera. Sahá ii vealtakeahtta jurddaš ođđa teknologiia heiveheaddjin, muhto aiddo dan dat lea.

”Dát lea davviguovllu murrii heivehuvvon teknologijja. Mii galgat bastit bargat 38 ceahki buollašis. Dat ii leat buncarakkis. Dihto áššit fal fertejit leat ortnegis”, báikkálašjodiheaddji Pekka Tuovinen lohká.

Poláragierddu lulábealde lea vuovdi. Ruotnása oaidná nu guhkás go čalbmi guoddá. Suoma árktilaš luonddu sierrasárggus lea jur vuovdi, mii eará árktilaš riikkain ii leat seamma ládje seamma

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

govdodatcehkiin. Ordarádji boahotá vuostá, mađi badjelii duoddarii loktanuvvo ja mađi guhkkelii davás mannojuvvo. Muhto go bálljásis dehe muorahis várrečohká nalde geahččá vulos, de doppe bahkke oidnot vuovdi.

Sámi luondu ja dan duovdagat leat nu earenoamážat, ahte stuora oassi dain leat suodjaluvvon. Suoma eananviidodagaid álbmotmehciid birgemeahttun golbma njunnoža leat Sámi eanangottis ja namalassii dan davviosiin. Suodjaluvvon viidodagas goitge stuora oassi lea duottarduovdda. Stuora oassi davvivuvddiin lea nappo ekonomiijavuovdi, mii juo iešalddes muitala, ahte doppe bargojuvvo vuovde-doaluin. Anjke dalle, go murrii lea jearru.

Giemajávrri ođđa sahá buktá guvlui sihke vádjit

čuodi njuolggbargosaji ja addá gaskkalasat moatti-golmmačuodi olbmui dietnasa vuovdebargguin. Vearrás bargguhisvuodas guhká gillan guovlluin dat leat issoras stuora logut. Dasa lassin doaimma álgaheapmi guovllus biebma jáhku boahhtevuh-tii. Giemajávrris lea historjá industriijagávpogin, muhto globála ekonomii ja doajáhat doalvvui doppe bivttas-, elektronihkka- nugo sellufabrihkat. Buvttadus jávkkaí hálbbiit riikkaide.

Vuovddi birrasis eai dattege láhppo gosage, ja datnai leat globála ekonomii ja oassi. Sámis šaddan beahci earáhuuvvá Japánas Aurozai-buvttamearkan, man namas ovtastuvvet guovssahasat ja zai-sátni, mii máksá japánalaš materiála. Ná japánalaš ruovtuide vuovdojuvvo sámi muorra.

DÁLKKÁDAT LIEGGANA, VUOVDI ŠADDÁ

Sahá boahdin Giemajávráii ii lean diehttelasvuohta. Gávpoga beaggima heajude sellufabrihka vulos-vuodjima manjelaš muttuid eahpečielggasvuodat. Áššit ovdánišgohte jođánit, go Pekka Tuovinen oáččui sahámateriála ja muorraovddoškunbuktagiid buvttadeaddji bearašfitnodaga Keitele Group beroštuvvat báikkis jagi 2013. Vuosttaš dimbbar manai sahálinnjá čađa juo juovlamánu 2014.

”Muorraovddoškumii dáppe lea čielga dárbu. Sámi vuovddit leat ožžojuvvon buori ortnegii ja dat šaddet jođánit. Dat álget lea dan muttos, ahte dain gánnáha atnit ávkki”, Tuovinen dadjá.

Keitele Groupa stivrra ságadoalli Ilkka Kylävaio miedušta: ”Investerenmearrádussii váikkuhii Sámi vuovddiid stuora ávkástallamehtun potentiála.”

Suoma árkatalaš strategii ja mielde Sámi vuovddiidin čullojuvvo jahkásaččat lagamusat industriija atnui buori njeallje miljovna guđadasmettara muorra, mii lea vádjit 40 proseantta vuovddiid jahkásaš šattus. Dán statistihkas ii leat vel mielde Giemajávrra sahá, mii atná jahkásaččat sulaid 700 000 guđadasmettara muora. Sámis nuorra bures šaddi vuovddiid ossodat lea lassánan, ja vuovddiid jahkásaš šaddu lea stuorrume. Dálkkádaga liegganeapmi buktá Sápmaii lasi 20 termalaš beaivvi dehege šaddobeavvi. Luonduriggodatguovddáža juovlamánu 2015 almmustuhttin dutkamuša mielde dálkkádaga liegganeapmi ovddida ordaráji ovdáneami Sámis ja lasiha mearkkašahhti ládje goahcemuoraid saddjáivuoda stuorruma.

Giemajávráii boahdá šleahgaduuvvon ruovderátti, ja ođđa lastenterminála lea dán čáledettiin huksejuvome sahá gurrii. Rámat stuortge doibmii livčče ortnegis. Duktásadjái, mii lea bálddas, lea plánejuvvon stuora biobuvttafabrihka, mii geavahivččii báikkálaš muora ávnnasin. Orrut báhcán Sámi sellu- ja báberfabrihkat leat Giemas Mearraabađa gáttis,

muhto Nuorta-Sámis lea dohko logiid miillaid mátki.

Davvivuohta lea márkanaštinvealta maiddá murrui. Davvimuorra lea njozet šaddan ja nanus muhto oanehaš. Dat ii heive juohke sadjái, muhto ovdamearkka dihte japánalaš huksemii dat heive bures.

”Dušše Giemajávráii ii sáhtá dahkat dán páhka, muhto Keitele-ollisvuhtii, mii juo lea leame, dat sajáiduvvá bures”, Kylävaio dadjá.

Go fitnodahkii bohtet guossit Giemajávráii, Sámi turisma addá vejolašvuoda sierranit earáin.

”Dát lea máilmmi davimus stuora sahá. Dat addá miellagova, ahte dát lea muorra máilmmi njunušsajes, bustávvalaččat máilmmi dáhki nalde.”

DUOVDDA LEA HEARKKES ÁŠŠI

Vuovdedoallu buktá barggu ja birgenlági, muhto dat guođđá luottaidis, dego buot industriijadoaibma. Suoma árkatalaš strategii ja hupmá olu šaddamis ja gilvonávccas árkatalaš birrasa gudnejahtedettiin. Sámis dát gažaldagat bohtet ovddal earenoamážit eanangeavaheamis. Muhtinlágán árkatalaš birasgáhttema sáitenjunnin leat Sámi suodjaluvvon guovllut. Dat leat olu, muhto man olu, dasa ii gávnage vástádusa beare álkit. Stáhta eatnamiid ovddasvástideaddji Meahciráđđehus šaddá geahččat registariinnis beavvi dili, daningo sierralágán luohkájuohkimat leat eatnat ja mánggat áššit, mat laktásit suodjaleapmái, lea jođus válmmaštallamis ja mearrádusdahkamis. Ievttáža statistihkka ii vealtta-keahttá doala odne.

Galget sirrejuvvot lágain juo mearriduvvon suodjalanguovllut – mat datnai leat mánggalágánat – ja sierralágán suodjalanprográmmaid guovllut, main eatnasat leat juo seađusválmmaštallama loahppageahčen vai bohtet virggálaš suodjalanguovllun.

Sámis leat maid olu lágain mearriduvvon

meahcceguovllut, mat eai leat luonddu- dehe álbmotmeahcit muhto mat adnojuvvojit measta luonddudilis. Luondduealáhusat leat dain vejolaččat. Go geahččá gártta, de eanas Davvi-Sámis dehege sámiid ruovttuguovllus leat sierradásat lágain mearriduvvon suodjaleami olis, ja eanas dán guovllus leat duoddarat. Dušše Anárjávrrí nuortalulábealde lea viiddit vuvddiid ekonomijageavahusa guovlu. Gas-ka- ja Lulli-Sámis eanas vuvddiin leat priváhtaeatnamat dehe stáhta oamastan vuovdedoalloeatnamat, muhto dainnai leat eatnamat, mat gullet suodjalan-guovlluide ja –prográmmaide.

Jagi 2015 loahpas suodjalanguovllut ja –prográmmat gokčet sulaid 30 000 njealjehas-

kilomettara, go oba Sámi viidodat lea sulaid 100 000 njealjehaskilomettara. Natura-guovllut Sámis leat buot álbmotmeahcit, luonddumeahcit, meahcceguovllut, jekkiidsuodjalanguovllut, ávžžuidsuođjalanguovllut ja measta buot luonddu-suodjalanprográmmaguovllut.

Sámis leat ná geahčadettiin olu suodjaluvvon viidodat muhto maid olu vuovddit ekonomijjaanus. Juohkeoktii nappo juoidá ja buot lea bures? Ii aivve, dadjá Luondduriggodatguovddáža boarrásit dutki Seija Tuulentie, gii jodiha Servodatlaččat suvdilis luondduriggodagaid atnu –nammasaš dutkanfidnu.

Luondduriggodatguovddáža dahkan dutkamušas leat viiddes jearhallamiin čielggaduvvon sierra oas-

ČUOVGAGOVVA: TEA KARVINEN

sebeliid ja doibmiid ipmárdusat das leatgo biraskonflivttat dábálaččat ja mat leat daid ákkat. Konflivttat, mat laktásit vuvddiid geavaheapmái, leat leamaš čielgasit dábálaččabut, ja easka daid manjel bohtet gažaldagat, mat laktásit bieggafápmui ja ruvkkiide.

"Vuvddiid báljisin čuollamat leat leamaš báhkka-seamos gažaldat", Tuulentie lohká.

Báljiesčuolahagat muosehuhttet eandalit boazodoalu ja turismma. Boares vuovddit leat čuolahagaid buoret boazoguohtoneatnamat, eaige báljisin čullojun ekonomiijavuovddit ovddit turismage: mohtorgielkajohtolagat; beanageasosjoholagat ja oba duovdda gillájit. Nuppe dáfus Sámis gávdnojit Anára ja Muonio guovllus manjimusa áiggiid ovdamearkkat das, mot vuvddiid geavahusas šaddan riidu lea ožžojuvvon soabahallojuvvot sierra oassebeliid gaskka.

Dávjá jearru lea jur oba duovdaga anus. Dása laktása ovdamearkka dihte ságastallan duottarčohkaide huksejuvvot áigojuvvon bieggafápmomilluin, mat oidnojit guhkás muđuid luondduvidá duovdagis.

Čavde ja guoskameahttun duovdda adnojuvvo ain eanet stuorit árvvus. ▲

"Boahtit gažaldahkii das, makkár duovdaga turisttat háliidit. Dálvet sáhtttá mannat eanet biliduvonge duovdda, geasset báljiesčuolahat sáhtttá leat buncarakkis. Leat dutkamušat, maid mielde turisttat livčče válbmasat máksitnai duovdagis, muhto Suomas dat ii olláhuva", Tuulentie dadjá.

Tuulentie mielde vuovdedoalu ja ruvkedoaimma gaskkas ii leat áicojuvvon konfíkta. Boazo- ja vuovdedoalut gaskavuoda buncaraggát leat muhtin veardde. Loktaneame leat leamaš turismma ja eanan-geavahusa ruossalasvuodat. Vaikko vuovdedoallu lea dain dábálaččamusat duogážis, de dán logijagi ruvkegažaldagat leat loktanan ain eanet ovdan. Ruvkiid biras- ja duovddaváikkuhusat leat dagahan fuola.

"Turisma lea hui imagohearkkes suorgi", Tuulentie lohká.

Loga QR-koda
ja geahča
video fáttás

*Levii bohtet maid davvin. Girkonjårgalaš Nilsenat
atnet árvvus duottarguovddáža buriid luohkáid ja
máŋggabeallásaš bálvalusaid. ►*

Árktalaš turisma

Norgalaš Thomas Nilsen orru Girkonjårgas, unna rádjegávopogaččas Jiekŋameara rittus. Giđđadálvve son báhkke biilla dievva čierastallanbiergasiid ja dolle bearrašiinnis luksa guvlui. 37 miilla, 5 diimmu ja 1 bensiidnastašuvnna beaivemállása maŋŋel biilla gávvá hotealla šilljui Levis, Gihttela suohkanis.

”Mii leat doallan dálveluomu Levis juo guoktenuppelohkai geardde maŋŋálaga, inge oainne maid dege ákkaid, manin eat boahttevuodasge doalale”, Nielsen lohka.

Levi lea sturron dan rájes, go Nilsenat dolle luomu doppe vuosttaš geardde. Sturruimis ii leat leamaš bearraši mearkkašupmi mange guvlui, spieahkastahkan gieskat huksejuvvon lulliluohkáid

stuollohisse, mii oážžu rámiid. Luopmobáikki välljemii leat váikkuhan golbma sierra dagaldaga.

Vuosttažettiin báiki galgá leat bearrašiidda heivvolaš. Nilsena bearrašis leat golbma máná, ja mielde lea álohii mátkkoštan ustitbearaš, mas leat maiddái mánát. Nubbin kritearan leat buoremus luohkát govttolaš vuodjinmátkki duohken ruovttus. Jos Nilsenat orole lulleis, earenoamáš buorit luohkát livčče maid Ruoŋa ja Norgga bealde. Goalmát välljemii váikkuhan dagaldat lea dat, ahte ovttá báikkis leat buot dárbbášlaš bálvalusat, dego restauránŋat, gávppit ja sierralágán idjadanvejolašvuodát.

”Vuosttaš jagiid láigoheimmet lanjadaga, muhto dálá áigge idjadit hoteallas. Haddái gullá

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

iditbiebmu ja eahkedaččat, nu ahte luohkás muosáhuvvon guhkes beaivvi manjel ii dárbbas smiehttat málesteami iige lihttebassama.”

Thomas Nilsen lea čuvvon turismasuorggi juo guhkit earret bálvalusaid golaheaddjin nu maiddái Barentsa guovllu fierbmeaviissa oaivedoaimmaheaddjin. Su mielde Norgga ja Suoma turismasuorggit sáhtále oahppat nuppiineaset olu.

”Norggas leat lullelis buorit čierastallanguovddázat, muhto Romssas ja Finnmarkkus ii oro leame ruhta stuora investeremiidda. Sáhtáleimmet váldit Sámis málle das, ahte hávális ii dárbbas hukset stuorrát muhto sáhtta ovdánit lávkkis lávkái.”

Nilsena mielde maiddái suomelaččain livččii

oahppamuš davviránnáineaset.

”Dutkanmátkkit! Ain eanet eurohpalas, ásialas ja amerihkalaš háliida iežas árktilas dutkanmátkái. Sii eai hálit dovdat iežaset čuožžut ráiddus, dego mohtorgielká- dehe geasossafaris viđalogi eará olbmui.”

Nilsena mielde Sámi turismmas gánnáhivččii bidjat deattu unna jovkkožiidda stellejuvvon bálvalusaide. Son jáhkka, ahte oassi turisttain leat válbmasat máksit vaikko man eatnat das, ahte besset priváhta dutkanmátkái árktilas lundui. Ovdamearkka dihte meahcis idjadeapmi lea báikkálaččaide árga, lotkkodahtti dehe veahás váivi, muhto mánnga turistii dat lea áidnalunddot eallámuš.

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

ŠLÁDJA BUHTE MEARI

Oainnu juogada badjelaš 20 jagi Davvi-Suomas turismafitnodatolmmožin bargan Rauno Posio. Jos son galgá čeahkkáigeassit iežas oahpu guovtti sátnái, de dat lea čuovvovaččat: šládja ja ovttasbargu.

”Šládja buhte meari. Mii eat dárbbas geasuhit massáid muhto olbmuid, geat atnet árvvus áššiid, mat leat maiddáid midjiide dehálaččat.”

Dáidda áššiide gullá Posio mielde ráinnas luondu ja dan addámušat. Ovttasbargguin Posio dárkkuha nu fitnodagaidgaskasaš ovttasbarggu go ovttasbarggu stáhtaid, gielddaid, dutkan- ja oahppolágádusaiguin. Ovttasbarggu mearkkašupmi oážžu deattu Sámis, gos fitnodagat leat oalle unnit, dego maid eará doaibmit.

Turismasuorgái hárrjána olmmoš lea ožžon oahpus geavada barggus. Sus ii leat turismasuorggi oahppu, muhto suorgái gártan lea leamaš ”nu soaittáhat go soaittáhat sáhttá leat”. Nuorran

Rauno Posio niegadii dánsejeaddji ja koreográfia ámmáhis ja gárttai studeret lihkanbagadal-lin Lappi falástallanoahpahakkii. Doppe son oassálasttii gursii, mii gieđahalai lihkaideami ja turismma, ja dan áigge son oahpásnuvai Lapin safarit –fitnodaga bargui ja bargagođii oahpuidis olis safáraofelažžan.

Okta deaivvadeapmi rievdadii bargoeallima háltti. Posio lei priváhtaofelažžan badjel 80-jahkásaš dievdoolbmui, geainna son vánddardii sierra mátkičuozáhagain. Manimus beaivve hotealla vuostávdimis čuojahuvvui. Olmmái háliidii deaivat nuorra ofelaččas. Go Posio bođii hotealla vuostávdinsadjái, de boaran attii sutnje giittusin gahpira, gisttáid ja girjji, mas lei artihkal Alzheimer dávddas. Olmmái giittii ebmos eallámušas ja mitalii, ahte dát lei su manimus mátki.

”Miessemánu 1992 fuobmájin iežan bahuid vealgáiduvvan ja fitnodatolmmoš”.

Suomas jieknaguovžžaid sáhtta oaidnit dušše Ranua ealliid-gárddis. Dat leat gielda stuorimus turismageasuhus. ◀

Maidái Thomas Nielsen jáhkka, ahte árkatalaš turisma ceavzá šlájain, ii meriin. ▶

*Giema ovddabealde Mearrabađa jiekŋa lea rievdaduv-
von turistačuozáhahkan. Sampo-jiekŋadoadjár dahká
áššehasaide iežaset vuojadanáldá. ►*

SUVDILIS GÁRGANEAMI MIELDE

Rauno Posio beroštupmi lea mieđaid mieđaid sirdášan iežas fitnodaga gárgheameis oba guovllu gárgheapmái. Dálá áigge son lea várreságadoallin Lappi gávpegámmára stivrras ja lahttun Árktalaš ekonomiijarádis, man ulbmilin lea ovddidit suvdilis ekonomalaš šaddama, birasgáhttema ja nannet sosiála bistevasvuoda.

Beroštupmi guovllu gárgheapmái doalvvui maid bargoeallinjorggáldahkii. Jagi 2014 Posio vuvddii ossodagas Lapin safarit—fitnodagas, ja čakčat 2015 son sirdásii Visit Arctic Europe—fidnu prošeaktajodiheaddjin. Eurohpa uniovnna ruhtadan fidnu ulbmilin lea gárgehit Davvi-Skandinávias alladásat ja riikkaidgaskasaččat gilvonávccalaš turismaguovllu.

Davvi-Suoma turisma lea gárgehuuvon mánggáin fidnuin, muhto dat leat leamaš dávjá unnit iige árktalaš Eurohpa leat ovdal márkanastojuvvon oktan guovlun. Oktasaš márkanastin lea Posio mielde lunddolaš, daningo Davvi-Suomas, -Ruotas ja -Norggas lea olu oktasaš. Buot riikkain turismasuorggis leat olu unna fitnodagažat, main leat rájálaš resurssat. Oktasaš geasuhusdagaldagat leat guovssahasat, ráinnas luondu ja lagasbiebmu. Davvi-Skandinávia lea maid sápmelaččaid ruovttuguovlu. Turismma oaidninvuogis iešguđege riikkas leat dasa lassin iežaset givrodagat.

Norggas lea Jieknjamearra ja vuonat, Ruotas viiddimus meahcit ja Suomas guhkkelepmosii ovdánan bálválankultuvra sihke diehttelas Juovlastállu”, Posio geassá čoačhkái.

ČUOVGAGOVVA: VELI KOURI

POSITIIVA EALLINVUOIBMI

Visit Arctic Europe—fidnus leat golbma váldoulbmila: fierpmáiduvvan, jovssahahttivuoda buorideapmi ja márkanastin. Fierpmáiduvvamiin ohppojuvvon earáin ja gárgehuuvovit oktasaš turismabuktat. Jovssahahttivuodas viggojuvvon buoriduvvot sihke turisttaid davás boahhtin sihke guovllus johtin, mii lea dálá áigge rájálaš oktavuodaid veagas ja dávjá divrras.

Sámi turisma buvttada jahkásaččat sulaid 630 miljovvna euro ja addá barggu 5 000 olbmui birra jagi. Dasa lassin Sámi turismmas barget duháhiid

mielde sesonjábargit. Sámi turismma sierrasárg-
gusin lea dan riikkaidgaskasašvuohta. Ovda-
mearkka dihte idjademiin sulaid 40 proseantta leat
olgoriikkalaš turistaid idjadeamit.

”Turisma lea mearkkašahtti doaibmasuorgi Sá-
mis, daningo dat barggaha olbmuid maiddái guov-
lo- ja gieldaguovddážiid olggobealde, veahkeha
doalahit johtalusoktavuođaid ja jovssahahttivuođa
sihke buktá posiitiiva eallinvuoimmi dálonguvlui”,
daddjojuvvo Sámi turismastrategiijas (2015).

Turisma váikkuha birrasasas earret eará

luonddu ja luondduriggodagaid anu sihke báza-
husaid bakte. Turismastrategiijas daddjojuvvonai,
ahte árkalaš guovlluin suvdilis gárganeami ja
vásttolaš turismma mearkkašupmi oažžu deattu
earenoamážit birrasa hávváiduvvivođa geažil.
Maiddái Rauno Posio háliida ovddidit turismma nu,
ahte dat dahká vejolažžan buori eallima báikkálaš
olbmuide árkalaš guovllus. Ulbmil lea seamma,
masa Päivi Tahkokallio viggá hábmema vugiiguin.

”Visot galgá dáhphávvat suvdilis gárganeami
mielde”, Posio deattuha.

Tero Vauraste

Beaivválaš jođiheaddj
Arctia Oy
Helsset

1. **Mii dutnje buohta vuohččan millii sánis árkttalaš?**

”Galmmasvuohhta, jiekŋa, Sápmi ja suomelaš máhttu.”

2. **Don leat mielde Árkttalaš ekonomiijarádis (Arctic Economic Council, AEC). Mii lea ekonomiijarádi deháleamos ulbmil ja mot dasa viggojuvvo?**

”Mávssolaččamus ulbmil lea ovddidit ceavzilis fitnodatdoaimma eavttuid árkttalaš guovllus, masa viggojuvvo viđa váldofáttá bakte. Dain vuosttaš lea gávpecaččiid burgin ja nanu márkanoktavuođaid duddjon árkttalaš riikkaid gaskii. Nubbin lea infrastruktuurra gárgeheapmi public–private partnership–čovdosiid vuodul, daningo guvlui, mii lea viiddis muhto unnán olbmot, ii sáhte huksejuvot dárbbalaš infrastruktuurra dušše vearroruđaiguin.

Goalmmát fáddán lea stabiila ja alladásat regulašuvdna. Dat ferte leat áváštallamis nu bures go vejolaš ja ovttalágán oba árkttalaš guovllus, vai fitnodatdoaimma vejolašvuodát leat ovtaveardásaččat. Njealjádin lea universiteahtaid, dutkanservošiid ja businesmáilmmi ovtasbargu. Doaisttázii gulahallan daid gaskka lea leamaš oalle unnán. Viđat fáddán lea doarjut unnis ja gaskastuora fitnodagaid ja ná gárgehit álgoálbmogiid ja eará báikkálaš olbmuid bargan fitnodatdoaimma.”

3. **Maid árkttalaš guovlu máksá Suoma ekonomiijai?**

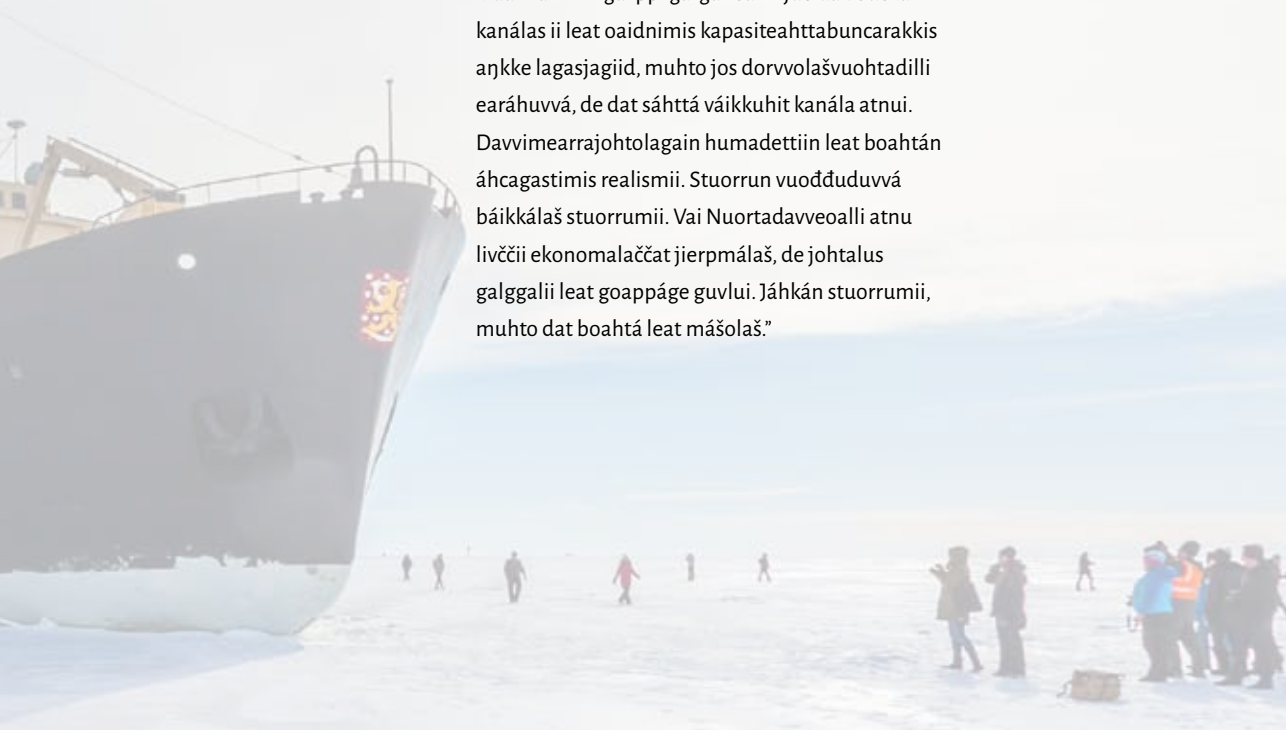
”Dat lea mearkkašahtti stuorrunpotentiála. Vajálduhttit dávjá, ahte measta buot suomelaš čovdosat leat árkttalaččat. Ovdamearkka dihte suomelaš turismamáhttu lea buorre doalvunbuvtta. Suomas jahkásaččat ordnejuvvon Arctic Business Foruma čohkken giehtagirji čájeha, makkár miljárdaluohká vejolašvuodát guovllus leat.”

4. Guhttalogi proseantta máilmmi jiekñadoadjáriin leat huksejuv- von Suomas. Makkár lea Suoma árktalaš mearraindustriija rolla boahtteáiggis?

”Mii leat máilmmimeaštárat ja lehkot dan maid manjit áigge. Jiekñadoadjárat leat árktalaš mearraindustriijamet njunuš, muhto árktalašvuhta lea vejolašvuhta oba Suoma mearraklusterii. Mis leat máilmmidási rusttetválmmašteaddjit ovdamearkka dihte teknologiijas, mii laktása bioboaldámušaid atnui.”

5. Boahtágo davvimearrajohtolagas molssaeaktu Sueza kanálii?

”Hui viiddes gažaldahkii ii leat ovttatilggolaš vástádus. Mávssolaččamus lea máilmmigávppi gárganeapmi sihke geopolitihkalaš ja báikkálaš dilli. Stáðismeahttun geopolitihkalaš dilli njoa- zida máilmmigávppi gárganeami juo dál. Sueza kanálas ii leat oaidnimis kapasiteahhtabuncarakkis ankkelagasjagiid, muhto jos dorvvolašvuhtadilli earáhuvvá, de dat sáhtta váikkuhit kanála atnui. Davvimearrajohtolagain humadettiin leat bohtán áhcagastimis realismii. Stuorrun vuodđuduvvá báikkálaš stuorrumii. Vai Nuortadavveoalli atnu livččii ekonomalaččat jierpmálaš, de johtalus galggalii leat goappáge guvlui. Jáhkán stuorrumii, muhto dat bohtá leat mášolaš.”

Ráhkis ruovttuguovllu beales

Báikkálaš olbmuid jietna

Vuohččan linnjabiillain Soađegilis Roavenjárgii ja das idjatogain Helssegii. 16-jahkasaš Riikka Karppinen lei hirbmat balus. Ii dušše danin, ahte son lei manname deaivvadit birasministariin ja ministeriija kansliija-hoavddain, muhto daninnai, go son ii lean áibbas sihkar, mot togastašuvnnas gávdná riikkabeaivedállui. Karppinen ii goitge veahášge eahpidan, ahte iigo su vuodjin ášši – Viiankiaapa jekkiid-suodjalanguovllu bealušteapmi ruvkehuksemis – livčče buot dán árvosaš.

”Dat lea guoddán mu álohii, ahte lean áibbas sihkar iežan áššis. Dieđán, mas human vaikko ovdan

buktima dihte ledjen gealdagasas”, Karppinen dadjá.

Deaivvadit dál 21-jahkasaš Karppisa Roavenjárgga girdihámmnis. Soađegillilaš gielddastivralahttu lea álggahan stuđerema Helssega universiteahtas, ja unnimusat okte mánus son reise oaivegávpogis Soađegillái gielddastivrra čoakkáma dihte. Girdihámmán lea muđuidege deaivilis báiki deaivvadeapmái, daningo Karppinen lea nuppeotjahkásačča rájes mátkkoštan olu, maiddáa akto. Akto son lei dallenai, go veallai idjatoga searjgas ja lei gealdagasas ráhkkaneame čuovvovaš beaivve árvoválddálaš olbmuid deaivvamiide Helssegis.

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

Dálvviid rovvi borgo, muhto meahccesabehiiguin beassá álkít gosa áigu. ◀

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

Viiankiaapa lea čappa áhpi ja Natura-suodjaluvvon guovlu Kersilö gili guoras Soađegilis.

”Leimme stuoravieljain Kersilö gili áidna mánát, ja vánddardeimme Viiankiaapas guolásteame ja murjeme.”

Karppinen lei 11-jahkasaš, go gilis hupmagohte, ahte jeakkis dahkkojuvvojit málbmadutkamušat. Skuvlalaš lei fuolas muhto ii máhttán vel gováhallat, ahte ruvke sáhtálii leat duođaid boahtime. Ja de muhtin jagi manjelas guovllu málbmariggodagaid sturrodat iktui maid gillilaččaide. Brihtalaš ruvkefitnodat Anglo American háliidii burgit guovllu suodja-leami ja vuođđudit dohko veaike- ja nihkkelruvkke.

”Gohccájin dasa, ahte jos oktage ii daga maidege, de ruvke boahotá sihkkarit.”

Karppinen muittii, ahte Hannele Pokka lei leamaš Sámi leana eatnanhearrán viháheame atnui

Kersilö gilis bajás šaddan Riikka Karppinen lea válmmas čuollat ruovttuguovllus beale. ▲

Viiankiaapa vánddardan- ja rovvefierpmádaga. Nube nuorra soađegillilaš lei oktavuodas Pokkai ja birasministtar Paula Lehtomäki. Soai bovdiiiga su Helssegii, guldaleigga ja válddiiga duođas. Čuovvovaš dahkun Karppinen bombegođii doaimmahusaid ságaidisguin, main muitalii Viiankiaapa dilis. Vuosttažin ášši havssii Lapin Kansa.

”Das álggii muohtaspábbaefeakta. Heahkka bealit válde oktavuoda ja sihte boahtit hupmat.

Eurohpa stuorimus vahkkoaviisa Der Spiegel dagai Karppis váikkuheaddji čállosa. Sus dahkagohte maid dokumeantta, mii lea govvejuvvon juo mánga jagi.

Karppinen fitná dávjá dolastallame Viiankiaapas. Dola cahkkeheapmi lea lobálaš lávus luonddubálgá guoras. ►

Jeakki rastá manná mohtorgielkámáđidja, man mielde beassá Soađegilis Anárii. ▼

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

GUOLGAGAHBERSÁTTAGOTTIID ÁRBEVIERRU

Lappis leat olbmot ovdalnai mátkkoštan togain luksa muitalit, maid sii oaivvildit mearrádusain, mat gusket sin iežaset guovllu. Beakkáneamos lappilaš guolgagahpersáttagoddi riegádii, go logijagiid duššástuvvan burgásii. Sámi sodiid maŋnel Giemajohka buodđuduvvui, mii loahpahii luossabivddu ja doalvvui mángasis ealáhusa. Buhtadusat eai gullon logijagiide. Jagi 1979 vuorddašeamái gallanan, badjelaš 40 dievdoolbmo joavku vulggii luksa vuoluštit vuoigatvuohtaministeriija. Oalle mángasis lei oaivvistis guolgagahpir, mas dát ida oaččui namas. Cuhkes ráđđádallamiid maŋnel muhtin Giemajogaguora orruide máksojuvvoje viimmat buhtadusat. Cuollerahppát dehe luossagal ii duodaid leat velge Giemajogas.

Maŋnel luksa lea vulgojuvvon miellačájáhussii, go ovdamearkka dihte Ovnnesjoga huksen lea vuostálastojuvvon dehe go lea háliduvvon seailluhuvvot idjatogaoktavuohta Giemajávrái. Hutkkiin lea ožžojuvvon mediafuomášupmi ja iežas ášši ovddos.

Go Riikka Karppinen devddii 18, Suomas dollojuvvoje gielddaválggat. Karppinen jurddahalai vuohččan, ahte ii vuolggále bellodatpolitihkkii, vai basttálíi buorebut ovddidit Viiankiaapa ášši. Bellodatprográmmaid dutkkadettiinis son goitge fuomášii, ahte okta bellodat – ruonát – humai seamma áššiin, mat ledje sutnje dehálaččat.

Go Karppinen mearridii álgit evttohassan gielddaválggaide, de son ii vuolgán mielde hárjánmeahtumin ceakkovuovddis. Su áhčči lei Gurutlihtu gielddastivrraáirras, ja maiddá su áhči beal áddjá lei leamaš gielddapolitihkas. Karppinen lei ieš leamaš earret eará nuoraidstivrra ságadoallin ja aktiivvalaččat mielde ohppiiráđi doaimmas. Gielddaválggaide evttohassan álgima geažil son lei gealdagasas, daningo Viiankiaapa dilli persovd-

EUOVGAGOVVA: KAISA SIREN

naliserejuvvui jur sutnje. Jos son ii oaččole jienaid, de ruvkke vuostálastin sáhtálii guitejuvvot dušše unna jovkkoža moalkasaddamin. Ballu lei dušši. Karppinen oaččui goalmmádin eanemus jienaid oba Soađegilis, ja sus šattai gieldda vuosttaš ruoná gielddastivrraáirras.

”Gielddastivrabargu oahpaha olu. Galgá bastit váldit beali mánggaide sierra fáttáide. Seammas fuobmá daid fávlliid, main sáhtá váikkuhit, ja bargan buktá posiitiiva vuogi mielde ovddasvástádusa. Ii sáhte dušše kritiseret muhto šaddá smiehttat čovdosiid.”

Girdihámmana gáfebáikkis čohkká nuorra ruoná nisson, gii hupmá ánggaštusain luonddu-suodjaleamis ja orru Helssegis. Son lea maid armaa čađahan lappilaš, gii guolásta ja bivdá. Manjibus lea ávki, go vuostálastá ruvkehuksema.

”Soaittán oažžut dakkár olbmuid guldalit, geat eai muđuid guldalivčče.”

Dakkárat, geat bohkosit, ahte gal dáppe vuopmi ii noga. Datge ii daga maidege, ahte Karppinen guldala ja lea soabahalli. Son lea ságastan sihke ruvkke guottiheddjiid ja ruvkefitnodaga ovddasteddjiiguin.

”Go doaibmá guovllustis bellodatpolitihkalaš marginálas, de galget leat buorit oktavuodát earáide.”

Karppinen ii vuostálastte buot ruvkkiiid. Leahan su iežas áhččinai barggus Pahtavaara golleruvkkes. Duohtahan dat lea, ahte Viiankiaapa lea sutnje ráhkis ruovttuguovlu. Gažaldat lea dattege stuorit áššiin. Mii mearkašumiid lea Natura-suodjaleamis, jos dat burgojuvvo, go guovllus gávdnojit málbma dehe eará luondduriggodat? Dát lea gažaldat, man Karppinen lea gárvvis buktit ovdan ain ođđasit.

SOSIÁLA VÁIKKUHUSAID ÁRVVOŠTALLAN

Ruvkefidnut leat oktagaslaččat earret eará sajáda-gaset, laigunvuloš málmmaid ja olláhuhttinvugiidis dihte, muittuhuvvo Hyvå kaivos pohjoisessa (sámás: Buorre ruvke davvin)-ofelašgirjiis (2013). Dat dahkkui "Ruvkket, eanangeavahus ja báikkálašservošat" –fidnus, mas ledje mielde Lappi universiteahtta, Oulu universiteahtta ja Metla (sámás: Meahccedutkanlágádus). Dutkamuša vuodul báikkálašservošiid dieđu oažžun ja šaddat gullojuvvot váikkuhit dasa, makkár doaladupmi báikkálaččain lea ruvkedoibmii.

"Doaladupmi lea viidát miehtemielalaš dehe anjke dohkkeheaddji, jos olmmoš muosáha, ahte son sáhtta rahpasit ilmmuhit oaivilis ruvkses, ahte ruvkedoaimmas ožžojuvvon informašuvdna lea nohkka buorre, ahte guovllus doaibmi ruvkefitnodat lea luohtehahti ja ahte ovdamearkka dihte sosiála váikkuhusaid árvvoštallanprosessii oassálastin lea leamaš álki", ofelašgirjiis mitaluvvo.

Gielddaid ja báikkálašservošiid miehtemielalaš vuordámušat laktásit dávjá vuordámušaide guovllu ekonomii ja barggolašvuoda buorráneamis. Globála ekonomijakonjunktuvrrat sáhttet goitge oatnelanbottas dahkat ruvkedoaimma gánnátmeahtumin, mii lea fuobmájuvvon ovdamearkka dihte Bájilis, Suoma ja Ruota ráji nalde. Doppe ruvkefitnodat Northland reastaluvai dušše moadde jagi Kaunisvaara ruvkke buvttadeami johttáheami maŋnel. Morašlašbeakkán Talvivaara ruvke bealistis konkretiserii, makkár birasbuncaraggáid ruvke sáhtta dagahit lagasguovlluidasas.

Suovvaguikii lea plánejuvvon Sokli fosfáhtta-ruvke juo logiid jagiid. Fidnu leaba vuostálastán giivát earret eará Giema-Soabbada bálges ja Sokli meahccin–álbmotlihkadus. Bálgesa mielde ruvke duššadivččii bohccuide guovddáš guohtoneatnamiid ja botkelii bohccuid guohtonmolsašuvvama.

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

Dál Sokli fidnu lea gaskkalduvvan muhto ii vajálduhtton.

Maiddáí Viiankiaapa ruvkeproseassa lea leamaš guhkki ja mánggasuorat. Riikka Karppinen lea atnán dasa viivuheamit áiggi ja energiija. Su mielde losimus lea, ahte dilli joatkahuvvá eahpesihkarin. Ii leat álki, go vuostebeallin lea máilmmi njealjadin stuorimis ruvkejiehtanas.

"Dát lea muhtinlágán bussa ja sáhpán–stoagus. Eat dieđe, mat leat riikkaidgaskasaš fitnodaga čuovvovaš sirdimat. Álohii sáhttet boahtit hirmástumit, ja diehtelas lea ballu maid das, ahte maid jos dáhpehallatnai dán doaru?"

Jos nu geavali, Karppinen ii gáđale bottážage ruvkedáistaleami, mii lea bistán measta beali su eallimis. Lea váttis govahallat, man issorassan dovddolii, jos livččii čuvvon ruvkeplánaid ovdáneami barggakeahtta maidege doaresbealde iige livčče bealuštan iežas árvvuid.

Maid nuorra gielddastivraáirras ja álbmo-taktivista dasto stuđere Helssega universiteahtas, sihkkarit juoidá, mii laktása politihkkii.”

”Suomagiela. Lean unnodaga rájes movttiidan lohkat ja čállit. Lean gal árvvoštallan váldit oalgeávnnašin juoidá, mii laktása politihkkii.”

Lulde orrun ii Karppisa mielde leat gáidadan

*Mot Viiankiaapa jekkiidsuodjalanguvlui loahpas geavvá?
Báikkálaš olbmot čuvvot dárkket ruvkeftnodaga juohke
lihkašaga. ▲*

davviáššiid. Nuppegežiid.

”Riggodaga lea muhtimin váttis oaidnit, go dan geahččá ilá lahka.”

Karppinen joatká girdihámmanis mátkkis lin-njabiillain Soađegillái, gos son oassálastá gielddastivrra čoakkámii. Áigu son gal ollet maid ruškereisui dohko, gos márga ášše álge: vázzit ja dolastallat Viiankiaapai.

Šnjirggu reallaid Jiekŋamerrii

Toga, mas leat dievva konteaidnárat, girddiha duottarduovdagiid čađa ja bisána Girkonjárga hámmanii Jiekŋameara gáddái – báikái, gos Nuortadavveoali johtán Ásias boahtán váldo-mearradámppat burget ja lástejit rávttaset.

Dát lea dat oainnáhus, man beales Davvi-Sámi guovloovttasbarggu gielddaidovttastumi gárgehanhoavda Timo Lohi lea bargan guhká. Juoga váilu goit: ráhpadis 50 miilla odđa ruovderátti dehege Roavenjárgga ja Girkonjárgga gaska, ja maiddái visot dat, mii árvvoštallamiin dagalii Jiekŋameara oktavuodá čielgasit gánnáhahttin.

Gažaldagas lea árbevirolaš monni ja vonccis – stellelmas. Mii galgá riegádit vuohččan: čujuhuvvon dálá johtalusdárbu, vai luohtámus dasa, ahte dál huksejuvvo boahhteáigi ja dan vejolašvuodát?

Doaisttáži toga bisána Girkonjárgii dušše márkanastinvideos, iige dilli earáhuva beare fargga. Ártkalaš višuvnnain davvijohtolat fállá odđa globála johtalusoali Eurohpa ja Ásia gaskii. Dán oidnosii leat nanu ákkat. Davvijohtolaga mielde mátki eatnansiid deháleamos hámmaniid gaskka oatnu goalmmásain sihke guhkkodagas ja bistimis dáfus. Dálkkádaga liegganeapmi rievdata jiekŋadiliid nu, ahte gávppálaš johtalus šaddá álkibun.

Rátti Suomas Jiekŋamerrii, tunnel Helssegis Tallinnai, Baltia riikkaid rátti Gaska-Eurohpai:

dán višuvnnas Soađegili stašuvdna livččii odđa eurohpalaš johtalusoali gaskaetáhppa. Dáid oidnosiid leat šleađgalan árvoválddálaš veterána-politihkkárat, ministarat ja ambassadevrrat, ja dat leat čállojuvvon raporttaide. Muhto dat eai leat ovttaga dakkár báikkis, man boadusin livččii čielga investerenmearrádus.

Davvičáziin lea ain leamaš oalle jaskat, ja dat čuohcá maid Timo Lohi bargolatnjii Soađegilis. Velgo son muhtimin lávke Soađegili stašuvnnas togii?

”Bággu dasa lea jáhkkit”, Lohi dadjá.

Giemajávrrá rahppojun sahá dehálaš márkan-guovlu lea Japánas. Dál liibmabelkkat johtet Giemajávrris vuohččan lullinannamii Kotkai ja doppe dámppas konteaidnáriin Japánii, Suezá kanála bakte ja India lulligeaži meaddel. Mátki bistá čieža vahku sulaid.

”Dávvir ii buvttu vuoittu, go dat lea konteaidnáriin. Jos fievrredanáigi gahččá beallái, de dat vuhtto áššehasaid dehe min goluid unnumin”, lohka Illka Kylävainio, Keitele Groupa stivrra ságadoalli.

Mii dáhphuvvá, jos davvimearrajohtolat dehege Nuortadavveoalli duođas rahpasa johtalusii?

”Diehttelas mis lea intreassa. Dalle dárbbahuvvo doaibmi logistihkalaš čoavddus, juogo Norgii dehe Ruššii”, Kylävainio vástida.

ČUOVGAGOVVA: HEIKKI KETOLA

GEAĤČASTAT HORISONTTA GUVLUI

Lohi lassin earánai ráttfeaskárástit leat leamaš jođus. Suomelaš ságastallamis Jieknjameara oktavuodas leat leamaš ovdan njeallje molsaeavttu. Okta dain joatká ráti Sallas Nuorta-Sámis ráji rastá nuorttas ja gitta Murmánsska ráttái. Molssaeaktu lea oalle govttolaš, daningo ođđa ráti huksendárbu lea mihá unnit go eará molssaeavttuin, muhto dan olláhuhttin livččii dievaslaččat Ruošša beroštumi duohken. Nubbi vejolašvuotta lea hukset ráti Roavenjárggas dehe Giemajávrris njuolga davás, Soađegili ja Avvila bakte Girkonjargii. Goalmát linnjá manalii Kolaris Oarje-Sámis Suoma giehtaruohttas bakte Norgga Ivgobahtii, ja njealjádís adnojuvvollii ávkinn Narvihka rátti Davvi-Ruota bakte. Juohke molssaeaktu leat iežaset bealušteaddjit, muhto buot dat leat leame sitkadit dušše báhpára nalde.

Vai globálat, eurohpalaš ja suomelaš višuvnnat sáhtále goassige olláhuvvat, ruovderátti ferte vuohččan plánejuvvot. Muhtin vejolaš molssaeavt-

tuin galggalii válljejuvvot ja sárgojuvvot dat gárttaide. Dalle ii smihttojuvvu Nuortadavveoli johtalus, muhto boazodoallu ja duovdagat, giliid ollisvuođat ja beanageasosjohtolagat. Sámi eanangoddelávaide leat dahkame juo linnjemiid dan várás, ahte Soađegili bakte manni rátti olláhuvvá muhtimin boahtteáiggis. Dat diedálli stuora nuppástusaid giliin, mat báhcet vejolaš ráttelinnjema gurii.

Rátteoktavuođain hupman čatnasa nannosit sihke ártkalaš bumii ja ruvkebumii, mat goappašat leaba lihkan konjunktuvrraid, máilmmimárkanhattiid ja eará duođalašvuoda mielde.

”Lea leamaš váttis ovttaštittit guhkes áigegaskka feaskárástima ja oanehis áigegaskka ulbmiliid”, Lohi dadjá.

Guhkes áigegaskka ártkalaš guovllus johtet globála johtalusolait. Oanehis áigegaskkas hubmojuvvu ruđas ja investerenmearrádusain. Ruovderáti hupmagohte duođas 2008, go Kevitsa nihkkel- ja veaikeruvke lei boadi boadi ja fievrredeamit ledje lassáneame. Jieknjameara rátti loktanii prográm-

CUOVGAGOVVA: KAISA SIREN

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

maide ja strategiijaide ja dan čielggadeapmi oaččui fidnoruđa. Lohi gávnnai iežas hupmame rátteáššiin nu Brysselis, Koreas, Kiinnás go Japánasnai. Diedihančállosat jorgaluvvoje Ásia váldogielaide. Eanemus dávástus gávdnui Japánas, man ambassadevra lea leamaš oidnon dávjá guossástallame Sámis.

Nuortadavveoli duodalaš rahpaseapmái ráhkkanuvvo juohke bealde, earenoamážit Ásia riikkain, vaikko johtalusmearit vuorddehahttivuođa mielde bissot guhkes áigge oalle unnin. Globála johtalusa volymat leat liikká nu hirkmat stuorrát, ahte unnitge nuppástus sáhttá leat riektatvuoda mielde mávssolaš mángga riikii ja doaibmái.

Eanemus davvi mearrajohtolagain leat doaisttázii leamaš johtalus Ruošša siste Sibirijá joganjálmmiin, energiijagittiin ja industriijalágadu-sain. Vaikko dálkkádaga liegganeapmi lea unnidan mánggajahkásaš jienja ja rahpan Nuortadavveoli, de duodalaš johtalusáigodat lea dušše oassi jagis. Dálvi Sibirijá davábealde lea ain seavdnjat, galm-mas, storbmái ja jiknii. Ruošša bearrá divrras hatti

jieknadoadjarmihtošiin go diehtá, ahte váimmos-fápmoanot jieknadoadjár lea birgemeahttun reaidu duoin čáziin. Njuolggajohtolat Davvipola bakte lea velnai dušše sárggis báhper nalde boahteáiggi várás.

Davvin dovdojuvvo bures dálkkádatrievdama paradoksa. Liegganeami čuovvumušat árktalaš birrasii leat stuorrát ja duodalaččat. Seammas dat rahpet guovllu stuorru ekonomalaš ávkeatnui.

Sihke Riikka Karppinen ja Timo Lohi leaba válbmasat ángiruššat ruovttuguovlluska beales. Vaikko dán guovtti soađegillilačča ulbmilat leaba sierralágánat, de goappašat sávva ruovttuguovlluska seailut ealasin.

Timo Lohi nagoda jáhkkit Jieknameara ráti ollašuvvamii. ▲

Sámi gárttaide sárgojuvvojit sierralágán linnjemat ruovderáttái Jieknameara guvlui. Okta molssaeksu manalii dán gárta vuolleravddas Soađegilis njelješluotta guvlui Girkonjargii. ◀

Maria Jauho

Oaivedoaimmaheaddji
Pohjolan Sanomat
Giepmá

1. **Mii dutnje buohta vuohččan millii sánis árktalaš?**

”Ovddolaš. Ruoktu. Mielladuovdda. Muohta ja jiekŋa. Olbmot, jállu-vuohta, sitkatvuohta.”

2. **Mii lea Pohjolan Sanomat deháleamos bargu?**

”Pohjolan Sanomat buvttada báikkálaš olbmuide árgga dehálaš dieđu, luohtehahti ládje ja lagasládje. Báberaviisa, fierbmebálvalusamet videoisguin ja ovttahápmásaš fierbmeaviisa gokčet olles Lappi eanangotti ja oba davviguovllu ođđasiid, ságastallanfáttáid ja mitalusaid. Mii leat mielde olbmuid eallimis iđidis eahkedii, fállat bálvalusaid ja sisdoaluid árgii ja ávvudeapmái, oba eallimii. Ovttas Lapin Kansain leat ovdalačča gievrrat Lappi jietna.”

3. **Mot ráji lagasvuohta váikkuha din aviisii?**

”Máilmmis ii dáidde leat eará aviisa, mii juhkkjuvvo ija seavdnjadis áraguoddimis váldegotti ráji rastá. Ráji nubbe bealli oidno nappo sihke lohkkiiin ja sisdoalus, nu reklámain go čállošii. Davvi-Ruotta ja Davvi-Norga leat midjiide eanangotti ođđasat, go mánggain eará mediain dát dárkkuhit olgoriikka ođđasiid. Midjiide rádji ii leat rádji.”

4. **Hubmojuvvogo Meri-Lappis árkatalašvuodas?**

”Meri-Lappi lea Lappi eanangotti oassi, oassi davvivuoda, oassi árkatalaččasnai. Muhto maid oassi Mearrabađa geavlli, ovdalaš áiggiid Davvibađaeatnama oassi dehege historjjálaš Nuortabađaeatnama davimus oassi, gos dollejuvvo Oulu guvlui. Meri-Lappis hubmojuvvo industrijas, bálvalusain, turismmas, johtalusoktavuodain, ja árkatalaš lea okta oassi dás buotvuodas. Geavada ovdamearka: Mearrabahta lea jikŋon eanas áigge jagis, ja almmá dán haga mis ii livčče earenoamáš Sampo, jiekŋadoadjár, mii lea turistaanus.”

5. **Mot Meri-Lappi sierrana eará Lappis?**

”Beaivvesealvi lea, ahte golmma stuora fabrihka váikkuhanguovllus industriija máksá eanet go eará sajes Lappis. Muhto lea earánai. Sátni mearra mitala olu. Mearra, jogat, čázádagat meroštallet merilappilaččaid eallima eanet go duoddarat. Go merilappilaš vuolgá lupmui davvelii, son meroštallá sierra vuolgit duoddarii dehe Sápmái.”

Oktasaš árktis

Loga QR-koda
ja geahča
video fáttás

Mearrajienga doadjárat

Juohke beaivve heahkástuvaí, man earálágán doppe lea. Jiekŋa lea áibbas earálágán. Bárut eai leat seammalágánat go dáin čáziin. Balvvat leat earálágánat. Geažos áigge hirmástuvvá, ahte áššit eai galggale leat nuo”.

Jiekŋadoadjár Otso hoavda Teemu Alstela lea aiddo máhccan bargoreaissus Nuortadavve-Ruonáeatnama ovddabealde, Île-de-France sullo ravddain. Suolu lea čáppa namas fuolakeahtá áibbas orrumeahtun. Dain guovlluin eai jur oidno luottat olmmošeallimis, earret moatti loahppageasi mánu áigge, goas Otso veahkeha seismalaš dutkama dahkki fatnasa johtit jienjaid gaskkas.

Alstela bargomátki lea okta ovdamearka suopmelaš árktilaš máhtus máilmmis. Muhtimat ovddidit árktilaš ášši čoakkámiin ja ráddádallanbevddiin, nuppit dahket dan nu ahte dodjet jienja. Bargu, mii bargojuvvo goalša

mearain, lea dávjá jur dat, mas hubmojuvvo čoakkámiin ja ráddádallanbevddiin. Doppe dutkojuvvojit gárttat ja guorahallojuvvojit speallannjuolggadusat. Dain ságastallojuvvo das, maid davvičáziin sáhtta bargat ja maid gánnáha bargat, gos boahhteáigge lihkaduvvo ja mii fievrriduvvo. Mihkkege ii goitge dáhpáhuva, jos oktage ii geava-dis bargga áššiiguin.

Dál Teemu Alstela lea ruovttus Oulus. Otso bázi máhcadit Ruonáeatnamis ruovttoluotta. Helssega guovddáža lagašvuodas Katajanokka hámmenis lea jiekŋadoadjáriid doarjjabáiki, gos Otso dolle bargohommeigiidda Mearrahahtii, gohan Suomas dálvá. Alstela njuikii Ruonáeatnama ovddabealde veaga molsut boahán fuolahandámpii, mátkkoštii dan fárus 30 diimmu Sválbardii ja girdii doppe ruoktot. Duohkái bázi njealji vahku bargovuorru.

”Dat lea albma suohtas. Oahppá geažos áigge odđasa”, Alstela dadjá.

Alstela iežas mátki Ruonáeatnama guvlui álggi deahkkaolbmá bargogaskavuhtan jagi 1991. Jiekŋadoadjára hoavdan ii beasa aivve unna váivváziin, muhto go de beassá, de beassá maid oaidnit olu.

Jiekŋadoadjár Otso hoavda Teemu Alstela bargosadji lea johtti: Ruonáeatnamis, Mearrahahtas, muhtimiin hámmenisnai. ►

60 proseantta máilmmi doadjáriin leat dahkkon Suomas. ◀

ČUOVGAGOVVA: MEERI UTTI

ČUOVGAGOVVA: MEERI UTTI

ÁRKTALAŠ MÁHTU BUOREMUS ČJÁNASAT

Máilmmi buot jieknadoadjáriin sulaid 60 % leat huksejuvvon Suomas, ja vel seamma Helssega dohkas. Reasttainnai lea adnon suomelaš teknologija. Nuppiiguin sániiguin lea hui hárvenaš oaidnit jieknadoadjára, mii ii mainnage osiin laktás Supmii. Helssega dohka historjá manná badjel 150 jagi duohká, ja jieknadoadjárat doppe leat válmmaštuvvon jagi 1910 rájes. Dohka oamastus lea molsašuddan. Jagi 2010 rájes dat lea leamaš namas mielde Artech Helsinki Shipyard Oy, ja dan váldooamasteaddji lea ruoššalaš United Shipbuilding Corporation. Maiddái Rauma dohkas leat huksejuv-

von jieknadoadjárat.

Jieknadoadjáriid birra leat šaddan olu fitnodagat, industriija ja máhttu. Suoma árkntalaš strategiiain mearrakluster lea okta eavttohis čiehkageđggiin, ja dat ihtá mángga sierra hámiid mielde. Leat jieknalaboratorijat ja dámplánen, dutkan allaskuvllain ja fitnodagain; lea osiid válmmašteapmi ja gárgeheapmi, ođđa innovašuvnnat propeallamálliid rájes ja válmmašvuodát oljodustemii jieknadiliin. Lea ollislaš árkntalaš offshore –doaibmasuorgi.

Riikkaidgaskasaš beljiide gullojit dálvet radios ilmmuhusat, mat doadjáriid veahkehit mange

hámmanis, ja mot hámmaniidda viggi gávpedámpat galget ilmmuhit iežaset bohtit. Dálvet dušše jieknadiliid geažil assuduvvon dámppat besset Suoma čáziide. Buorit jieknadoadjárat leat leamaš riikkamet gávppašeami eallima vuoddoektu. Heaggaráigi, bustávvalaččat. Suopma lea áidna máilmmi riika, man buot hámmanat leat dábálaččat dálvet jieŋas. Ovdat dat lei álohii sihkar. Dáid manjit áiggiid dálkkádaga liegganeapmi sáhtá doallat Suomaluvtta suttisin. Davvi-Suoma hámmaniid veagas lea goitge olu lossa doalvun-industriija, iige Davvemearrahahta leat vel suttes dálvvi oaidnán. Liehmus dálvvii jieknja sáhtá

buđđosit gáttiide hui váddásit.

Nuortamearas eanas suopmelaš jieknadoajárdoaimma ovddasvástádus lea Johtalusministeriija dingojumi mielde stáhta-fitnodat Arctia Shipping Oy:s, mas leat vihtta jieknadoadjára, guokte mánngadoaibmadoadjára ja okta hámmanjieknoadjár. Johtalusvirgelágádusa dingon odđa doajár lea gárváneame jagi 2016 áigge Arctecha Helssega dohkas. Dan earenoamášvuohtan lea ávnnaslažžan ráhkaduvvon eanangása dehege LNG:a adno boaldámuššan. Dán girjji čáledettiin doadjárii navdojuvvui namma nástealmmis: Polaris.

VAHKUID MIELDE ČÁZIID NALDE HÁMMANIID HAGA

Otso lea suomelaš árktalaš tejknoogiija mál-leovdamearka. Dat huksejuvvui jagi 1986 Nuortameara várás. Jagi 2015 dat rievdaduvvui árktalaš čáziin doaibmama várás. Fatnasii biddjojuvvui sugadančáskadandánka, mii dahká vejolažžan opererema ábis. Dasa lassin Otso rungu nannejuvvui, ja dasa biddjojuvvoje ođđa gádjunfatnasat, mat devdet riikkaidgaskasaš standárddaid ja helikopterdeahkka. Áibmogoalkinvuogádaga ja stivrraniid čiega rievdademiin dahkkui vejolažžan fatnasa dagahan jiekjarádnu govodga stuorru-deapmi. Dáin earáhuhttinbargguin Otso oaččui riikkaidgaskasaš báلكkašumi.

Ruonáeatnamis šaddá vuodjit siivvut 4-6

ČUOVGAGOVVA: MEERI UTTI

Otso dahkkkojuvvui jagi 1986 Nuortameara várás, muhto dat lea rievdaduvvon johtit maid Jieknameara diliin. ▲

čuolmma leahtuin dehege vuollái logi kilometta-ra diimmus. Doppe šaddá doallat njuolggošázu, doadjit ja nordit jienja eret maŋis boahtti dutkanfatnasa várás. 8–14 diimmu ovtta guvlui, de jorggihit, ja guovtti vahku gaskkaid albma orusteapmi. Opererengelbbolaš áigi lea loahppageasi moadde mánu. Dan áiggis barggut galget gearggahuvvot.

Dálkkádaga liegganeapmi orru árktalaš čáziin lasiheame jiekñadoadjáriid dárbbu. Ovdal hárjánuvvui dasa, ahte mánggajahkásaš orrujienja dusttonin lei ovttajahkásaš jiekñja. Dál go dustton lea guhká eret, baldut besset lupmoseappot lihkadit ja dárbu veahkeheapmái lassána. Mánggajahkásaš jienja baldut eai doddjo jiekñadoadjáriin. Dat hoigojuvvot eret ovddas, eaige leahtut sáhte danin leat stuorrát.

Otso sullasaš fanas birge dárbbu mielde moaddenai mánu finakeahhtá hámmanis. Dat lea buorre, daningo guovllus eai leat hámmanat.

”Sulluid ravdasázut oidnoje. Dat ledje 20–30 maila duohken”, Alstela dadjá.

lige gáddái obanassiige livčče mannamuš: oba Ruonáeatnama nuortadavveoassi lea issoras stuora albmotmeahcci, luonddusuodjalanguovlu. Akto gal ii dárbbat dattege leat. Jiekñaguovžžat oidnojit vahkosaččat ja beaivválaččat eará mearranjiččehasat, dego njuorjjut. Alstela mielas jiekñaguovža lea geavadis mearranjiččehas, daningo dat loaktá nu olu áiggi čázis ja vuodjá guhkes mátkkiid.

”Geažos áigge leat olu lottit, ja go dámpa hoiga bardu jorggihit, unnaguolážat sáddejit maŋnái čáhppadin bardu gilgga vulos.”

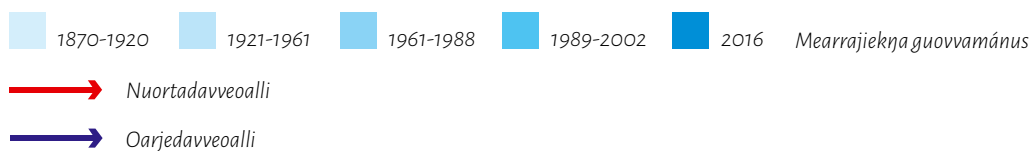
Okte oidnui maid juoga áibbas eará. Almmiravdii oidnogohte šleadgu čuovggat ja doppe báite olu jođánis lihkestagat.

”Doaivvuiimet, ahte doppe leat ufot”, Alstela bohkosa.

Juostá guhkkin lei manname stuora mihttoláva árktalaš soahtehárjehus.

Árktalaš mearrajohtolat

Pentti Malinen

Eanangoddehoavda
Kainuu lihttu
Kajaani

1. **Mii dutnje buohta vuohččan millii sánis árktalaš?**

"Árktalaš čujuha munnje dálkkádhkii: guhkes galbma dálveáigodat, luonddu sierrasárgosat. Dat adnojuvvo maid politihkalaččat, muhto dalle dat lea mu oainnu mielde hui fadni ja gorálaš doaba."

2. **Mot ráji lagašvuohta váikkuha eanangotti eallimii?**

"Oaidnemeahttumit. Ráji lahka orrut leat hárvánnan dillái, iige rádjji dagat seammalágán fáhkareagerema áššiide dego olbmui, geat eai dovdda rádjeguovlluid. Mannanáiggiid "fobiaid" sajés rádjeguovlluin ellojuvvo dálá áigge buoret realismma vuodul. Stáhtalaš rájít leat ovtasbarggu goazan, vaikko johtin iešalddes sáhttánai leat oalle friddja, dego ovdamearkka dihte Ruota ja Suoma ráje nalde. Sávvat, ahte rájjiid rasttildeaddji ekonomalaš doaimmalašvuohta lassánivččii."

3. **Maid du jođihan Barentsa guovlokomitea bargá?**

"Guovlokomitea lea Barentsa guovloráđi válmmaštalli orgána. Guovloráđiid ja –komitea ságadoallivuohta sihke eatnatlohkosaš Barents-ovttasbarggu bargjoavkkut buvttadit konkreta bohtosiid guovlluid buorin nu ahte rieggádahttet rájjiid rasttildeaddji ovtasbarggu. Mis lea iežamet ságadoalliáigodaga prográmma, mii vuodđuduvvá Barentsa guovlluid prográmmii ja čuoččálidahtta oidnosii hástalusaid ja ulbmiliid, mat laktásit jur dán áigemuddui. Bistevaš hástalus lea ođasnuhttit ja beavttálmahttit Barents-ovttasbarggu doaibmamáliid earret eará kommunikašuvnna vugiiguin. Mávssolaš áigeguovdilis vejolašvuohta lea jagi 2016 loahpas rahpaseaddji EU:a olgorádjeprográmmaiguin beaktilis ávkastallan. Barentsa guovlodási ovtasbarggus lea earenoamáš rolla dál, go riikkaidgaskasaš – earenoamážit EU:a- ja Ruoššagaskasaš - dilli lea gealdagis."

4.

Maid Barents-ovttasbargu addá dábálaš kainuulaččaide?

"Ovttasbarggu váikkuhus oba Kainuu dásis vuhttoš guhkes áigegaskka mielde. Konkrehta váikkuhusat dan sadjái čuhcet gáržžibut daidda olbmuide ja fitnodagaide, mat oassálastet sierra surggiin konkrehta ovttasbargofidnuide. Sávan, ahte Barentsa ovttasbarggu mearkkašupmi oppalaččat šearasnuvvá ja šaddá bastileabbon olbmuid mielas. Dehálaš livččii oažžut didolašvuhtii guovllu stuora ekonomalaš ovdánavjolašvuodaid ja dan, mot kainuulaš fitnodagat ja bargit sáhttet oažžut ávkki dain vejolašvuodain."

5.

Mot Barents-ovttasbargu sierrana árktalaš ovttasbarggus?

"Mu ja Kainuu lihtu oaidninvuogi mielde Barents-ovttasbargu lea konkrehtalaččat namalassii danin, ahte das leat doaibmi organisašuvnnat, mat ovddastit guovlluid. Árktalaš ovttasbargu oidno mihá almmolaččabun, stáhtaid dásis ja sisdoalus dáfus eambbo politihkalaš fáttáide deattu ožžon go Barentsa ovttasbargu."

Árktalaš vuodđalogut ▼

- 1987 Mihail Gorbatshova sárdni Murmánsskas
- 1990 International Arctic Science Committee, riikkaidgaskasaš árktalaš diehtaga ovttasbargoorgána, vuodđuduvvo
- 1991 Vuosttaš árktalaš ministtarčoakkán Roavenjárggas
- 1993 Barentsa euroárktalaš ráđđi vuodđuduvvo Girkonjárggas
- 1996 Árktalaš ráđđi vuodđuduvvo Ottawas
- 1997 Suopma dahká álgaga EU:a davvi dimenšuvnnas
- 2001 Árktalaš universiteahhta (University of the Arctic) vuodđuduvvo Roavenjárggas
- 2010 Suoma vuosttaš árktalaš strategijja
- 2013 Suoma nubbi árktalaš strategijja

Riikkaidgaskasaš árktalaš ovttasbargu álggii Roavenjárga-proseassas, ja gávpot isidastá dálá áiggenai geažos áigge sierralágán árktalaš čoakkámiid. ►

Árktalaš ovttasbargu

ei áigi, goas árktalaš čáziin eai lihkan jur earát go soahtefatnasat čáhcegierraga vuolde ja nalde. Superválddiin lei bahámielat doaladupmi nuppiideaset ektui. Nannamiidgaskasaš missiillaid oaneheamos johtolat manai Jieknjameara rastá. Galbma soadi áigge guovllus ledje massiivvalaš rádárvuogádagat, doarjjabáikkat ja nuppiideaset bearráigeahčči čázevuolfatnasat. De máilbmi earáhuvi.

Stáhtaid dorpopolitihkalaš beroštumit eai duohtagal leat jávkán ja árktalaš guovllus leat ain doarjjabáikkat ja soahtehárjehusat, maŋimus jagiid eanet ah' eanet. Muhto visot lea liikká eará ládje go dalle.

Árktalaš máilbmi lea šaddan oktii ja árktalašvuodas lea šaddan globála. Sierralágán

ČUOVGAGOVVA: MARKO JUNTILA

áarktalaš čoaħkkaneamit ordnejuvvojit goas Koreas, Singapores, Pariissas, Madridas dehe Warszawas. Stáhtat ja doaibmit nubbi nuppi maŋnel leat lávken sisa áarktalašvuhtii, ja bistevas oktavuohta-doallan lea juohke guvlui. Ii leat ártet sáddet Roavenjárggas Shanghaiai ja Vancouverii sániid, main heivehallo deaivvadeapmi Reykjavíkii.

Áarktalaš ovttasbarggu steampilastet sierralágán fierpmádagat. Mihtilmasat áarktalaš čoačkámiin ja konferaanssain leat mielde mearrideaddjit, dutkit, álbmotsearvvit, virgeolbmot, áššedovdit, feaskáras-tit ja ekonomijjaeallima ovddasteaddjit.

Lea veaħaš máhkoášši, gosa áarktalaš ovttasbarggu álgočuoggá bidjá. Murmánskkas daláš sovjetjodiheaddji Mihail Gorbatsšov doalai

jagi 1987 sártni, mii vuosttaš geardde dán dásis julggaštii áarktalaš guovllu rahpama ovttasbargui galbma soadi rusttaš jagiid maŋnel.

Dán girjjis álgočuoggá lea heivvolaš bidjat Roavenjárgii, gos stáhtaidgaskasaš áarktalaš ovttasbargu albma ládje álggii 1980- ja 90-loguid molsumis. Suoma álgga ja olgo- ja birasministerijaid čeahpes diplomáhtalaš opereren ožžo áarktalaš riikkaid ságastallat gaskaneaset, mii doalvvui vuosttaš áarktalaš riikkaid ministtarčoačkámi Roavenjárgii geasset 1991. Dát Roavenjárga-proseassa doalvvui virggálaš áarktalaš riikkaid gaskasaš birasovttasbargui: AEPS, Arctic Environment Protection Strategy. Dat rieggádahttii struktuvrraid, mat leat ain oaidnimis maŋnel vuodđuduvvon Áarktalaš ráđis.

Árktalaš ráđđi

- Lahttoriikkat: Suopma, Ruotta, Norga, Dánmárku, Islánda, Ruošša, Kanada, Ovtastuvvan stáhtat
- Bissovaš oasseváldit: aleuhtat, athabascat, gwich'inít, inuihtat, sápmelaččat, Ruošša davviálgoálbmogiid organisašuvdna
- Dárkojeaddjit: 12 stáhta Eurohpas ja Ásias, álbmotorganisašuvnnaid ja riikkaidgaskasaš organisašuvnnaid joavku
- Bissovaš čállingoddi Romssas

Barentsa euroárktalaš ráđđi

- Lahtut: Suopma, Ruotta, Norga, Dánmárku, Islánda, EU:a komisšuvdna
- Barentsa guovloráđđi: Nordlándá, Romsa ja Finnmárku (Norja), Västerbotten ja Norrbotten (Ruotta), Kainuu, Davvibađaeanan ja Sápmi (Suopma), Murmánska, Gárjil, Arhangelsk, Komi ja Njeneca (Ruošša)

SUOMAS ÁRKTALAŠ RÁĐI SÁGADOALLI

Odđa riikkaidgaskasaš searvvušforuma vuodđudeapmái laktásit dávjá seremoniijat ja šleađgganasaid riškkas. Go árktalaš ráđđi vuodđuduvvui Ottawas 1996, de dasa ii gullan mihkege dáin. Sártnit almmatge dollojuvvoje, muhto dat lei hui ovttagardánis čoakkán Kanada parlameantta siidolanjas, eaige das šaddan riikkaidgaskasaš bajilčállagat. Árktalaš buma vuorddihii vel iežas.

Árktalaš ráđđi lea árktalaš riikkaid ovttasbargoforum, mii ii daga čadni mearrádusaid. Dan rungun leat guhtta bargojovkku, mat doibmet earenoamážit birrassurggiin. Ráđi bakte leat ráđđádallojuvvon maid bistevaš riikkaidgaskasaš soahpamušat mearragádjumis ja oljovahágiid dustemis. Dorvvolašvuhtapolitiikka lea ráddjejuvvon ráđi barggu olggobeallái. Árktalaš álgoálbmogiid organisašuvnnat leat bissovaš oasseváldin, mii dáhkida daidda nannosit rolla go mange eará riikkaidgaskasaš arenas.

Ságadoalli báiki molsahuvvá gávccii lahttoriikka gaskka guovtti jagi gaskkaid. Ságadoalli áigodat mearkaša ovddasvástádusa váldima ráđi barggu jodiheamis sihke eatnat čoakkámiid ja dáhpháhusaid lágidemiid. Suopma váldá ságadoalli doaimma vuostá Ovtastuvvan Stáhtain gidđat 2017. Guovttejakkásaš ságadoalli áigodaga áigge árktalašvuhta oidno, gullo ja vuhtto Suomas mángga ládje. Árktalaš ráđis lea jaskes álggu maŋgel ovdánan čuvvojuvvon ja oinnolaš forum.

BARENTSA GUOVLU

JA EU:A DAVVI DIMENŠUVDNA

Árktalaš ráđi lassin leat earánai davvi ovttasbargu forumat, main Suopma lea mielde. Barentsa euroárktalaš ráđđi ovddida ovttasbarggu guovllus, mii ollá Lofuohta rájes gitta Urala oarjefilttiide. Jagi

2015 stáhtaidgaskasaš ráđi ságadoallin álggahii Suoma maŋŋel Ruošša ja guovloráđi ságadoallin álggahii Kainuu eanangoddi.

Ceavada Barents-ovttasbargu dáhphuvvá maiddá bargojovkkuin, mat leat sierra surggiin ekonomiijs dearvvašvuhtii. Johtalusgažaldagat leat ságastahtán álohii, daningo Barentsa guovlu lea hui viiddis ja doaibmi doaresoktavuođat leat unnán. Maŋemus áiggiid daid lea ovddastan lagamusat girdilinnjá Oulus Luleju bakte Romsii. Áidna almmolaš johtinoktavuohta Murmánskkas lea leamaš ruoššalaš unnabuseš, mii lea johtán Avvilis golbmii vahkus. Juohkeokta, gii lea mielde Barents-ovttasbarggu, oažžu ráhkkanit guhkes ja váttes mátkkiide.

Jagi 1997 daláš oaiveministtar Paavo Lipponen dagai Eurohpa uniovdnii álgaga earenoamáš davvi dimenšuvnna politihkas. Suopma lihkostuvai vuodjit álgaga čađa, ja dálá áigge davvi dimenšuvdna lea Eurohpa uniovnna, Ruošša, Norgga ja Islánd- da oktasaš politihkka. Geográfalaččat dat gokčá Oarjedavve-Ruošša, Nuortameara ja Eurohpa árktalaš guovlluid, mielde lohkkon maid Barentsa guovlu. Barggu váimmusin leat guoibmivuodat birra, johtalusa, kultuvrra sihke sosiála-dearvvašvuohtapolitihka surggiin. Eandalit biras-guoibmivuhtii laktásit ruhtadanmekanismmat, maiguin leat olláhuhtton mánggat geavada fidnut.

Eurohpa uniovnna doaibmaorgánat leat jagi 2008 rájes ráhkadan mánggaid raporttaid ja diedáhusaidda, mat stivrejit uniovnna árktalaš barggu. Komisšuvnnas árktalaš bargu juohkása mángga sierra váldoossodahkii, dego olgogorit, mearrapolitihkka, biras ja guovlopolitihkka. Uniovdna lea mávssolaš árktalaš dutkamuša ruhtadeaddji, ja dan ruhtadanprográmmat leat dehálaččat Eurohpa davimus osiid rájiid rasttildeaddji ovttasbargui ja guovlogárganbargui.

ÁRKALAŠ STRATEGIIJAT

Buot árktalaš riikkat ja ja joavku guovllu olggobeal riikkain leat ráhkadan iežaset álbmotlaš árktalaš strategiija. Suopma ráhkadii vuosttaš dakkára jagi 2010, goas váldodeaddu lei olgoriikapolitihkas. Oalle fargga ráhkadišgohte odđa árktalaš strategiija, mii válddálui vuhtii Suoma oba árktalaš barggu. Jagi 2013 gárvánan strategiija stivre beaiváduvvon hámis Suoma barggu maiddá Árktalaš ráđi ságadoalliáigodaga áigge.

Strategiija vuolggasadjin lea oaidnu oba Suomas árktalaš riikan. Árktalaš beroštumit – ekonomiija, dutkamuš, politihkka – gusket olles riikka, vaikko aitosaš geográfalaš árktalaš guovlu leanai dušše Sámis. Nuppe dáfus, davábealde Suoma lullirittu, mii skavvehallá 60. govvodatceahki, buot máilmmi olbmui sulaid goalmmádas leat suopmelaččat.

Strategiija váldolinnján leat Suoma árktalaš orrut, oahppu ja dutkamuš, Suoma árktalaš fitnodatdoaibma, biras ja stádisvuohta sihke riikkaidgaskasaš árktalaš ovttasbargu. Muhtinlágán rukses láigin lea ekonomalaš doaimma ovddideapmi nu, ahte dat dáhphuvvá birra dáfus bistevas vugiin. Strategiijas ášahuvvojit mánggalogiid mielde geavada ulbmilat Suoma árktalaš bargui. Odđe ekonomalaš resurssaid strategiija ii goitge buvttu, muhto olláhuhttin galggalii huksejuvvot stáhtahálddahasa dehe eará oassebeliid dábálaš doaimma sisa.

Barentsa guovlu ◀

Barentsa euroáarktalaš guovlu

Barentsa guovloráđi dárkojeaddjilahttu

Árktalaš guovllu stáhtaid oaivegávogat

Hálddahusguovlluid oaivegávogat

ÁRKTALAŠ AMBASSADEVRA GUOVDU BUOT

Gokčevaš listtu sierralágán árktaš doibmiin ja fierpmádagain lea geavadis veadjemeaht-tun ráhkadit, muhto lea vejolaš identifiseret guovddášdoibmiid. Riikka árktaš ambassadevra, guhte dikšu árktaš ráđi ságadoallivuoda, lea almmá mange haga dakkár. Aleksí Härkönen lea hárjánan suomelaš diplomáhta, guhte jagi 2015 riemai árktaš ambassadevran jođihit válmmaštallamiid Suoma ságadoalliáigodaga guvlui. Su barggus ođđaseamos lea oaidninvuohki.

”Dál Suopma ii sajuštuvvo dáhphusgártta ravddamus rájjiide, muhto lea dan guovdu Árktaš ráđi ja Barentsa ráđi lahttun sihke EU:a lahttorii-kan. Eananspábba gehččojuvvo sierra stiellemasas”, Härkönen oaivvilda.

Árktaš ráđi ságadoallin Suopma gullá hui unna ja ráddjejuvvon jovkkoži.

”Dat lea Supmii áibbas earenoamáš. Mielde leat gávccii riikka, maid joavkkus leat Ovtastuvvan stáhtat ja Ruošša. Suopma lea joavkku lahttu ja guokte jagi juobe ságadoalli. Dakkár ii dáhphuva gostege eará sajés. Dát addá Supmii ja Suoma politihkalaš njunnošiid da buori liibba oazžut kontávttaid sihke

ČUOVGAGOVVA: KAISA SIRÉN

Suoma árktaš ambassadevra lea Aleksí Härkönen ▲

Ovtastuvvan stáhtaid ja Ruošša njunnošiid da.”

Suoma politihkalaš njunnošat leat mángggain jearahallamiin ja dilálašvuodain deattuhan árktašvuoda dehálašvuoda. Árktaš ambassadevra barggus šaddá juohke beaivve váldit beali dasa, leago oba Suopma árktaš riika. Härkösa mielas lea.

”Árktaš máhttu ja davvi vasáhus viidot olles riikii”, son lohka ja veardida Suoma Islándii.

”Islándanai lea árktaš riika, vaikko poláragierdu dušše skavveha dan ja riika sajuštuvvá poláragierddu lulábeallái.”

Árktalašvuhtii leat dál dáikkihan mánggat dakkárašnai riikkat, mat eai leat poláragierddu lahkage. Dat gávdnojit Eurohpas nugo Ásias.

”Árktalašvuhta lea dáidda riikkaide ođas, eaige dat leatge váldán ovdal dan vuhtii. Mánggat riikkat leat beroštuvvan, go fuobmájit dán leat earáhuvi guovlu, mas galgá juogá ládje jurddašit”, Härkönen lohká.

Miellaguddui leat guokte vuodđovuogi. Nuppi dulkojumi mielde Jieknamearra lea guovlo-mearra, man doaimma meroštallet riddostáhtat. Nubbi dulkojupmi veardida Jieknameara eananspáppa stuora mearraviidodagaide, main doaibma guoská riikkaidgaskasaš rievtti, earenoamážit mearravuoigatvuoda oktasašsoahpamuša. Suopma ii gula Jieknameara riddostáhtaide.

”Suomasnai lei dolin riddosneaida, ja mis lea historjjálaš muitu dán áiggis. Dál Jieknameara rittu váiluma buhte Suoma mearramáhttu, mii lea máilmmibeakkán.”

Árktalaš ambassadevrras ii leat persovnnalaš árktalaš misšuvdna dehe sátni.

”Soaitá buoret nu. Ferte geahččat dáid áššiid oalle viiddes perspektiivvas ja váldit vuhtii, ahte árktalaš guovlu lea Suoma olgoriikapolitihkas dušše okta oassesuorgi ja buohtastahttimis mángga eará guvlui máilmmis.”

Ovttá persovnnalaš sáddaga Härkönen dattege čágaha mielde: ”Gal’ ahal árktalaš ovtasbargu galgá huksejuvvot nu, ahte dáhkiduvvojit buorit dilit olbmuide, geat orrot juo dál guovllus.”

Olgoriikkaministeriija árktalaš joavkkus lea čeahkis njunušáššedovdi René Söderman (gur.), ovddasvástideaddji virgeolmmoš Ritva Hautanen ja ambassadevra Aleksi Härkönen. ►

OĐĐA ÁRKTALAŠ ÁIGI

Dán girjji deavsttat vátnojuvvoje juovlámánus 2015. Helssegis ledje mánggat lieggaceahkit ja Oulu muohtabázahusat golge arvvi mielde duolvačáhcebohcciide. Easka Roavenjárggas davás eanan lei dakkár go dat galggainai, vielgat. Muhto dáppege jávrrit ja jogat eai leat leamaš albma ládje jiknon. Oba dálvi lei sakka maŋŋonan.

Parisas lei jur ožžojun áigái mearrádus riikkaidgaskasaš dálkkádatsoahpamušas. Mánggain sáhkavuorui lei čujuhuvvon árktalaš guvlui, mii lieggana guovtte geardde eará planehta jođáneappot ja man jihkiid jođálnuvvi suddan uhkida rittuid miljovdnagávpoigiid go mearradássi loktana.

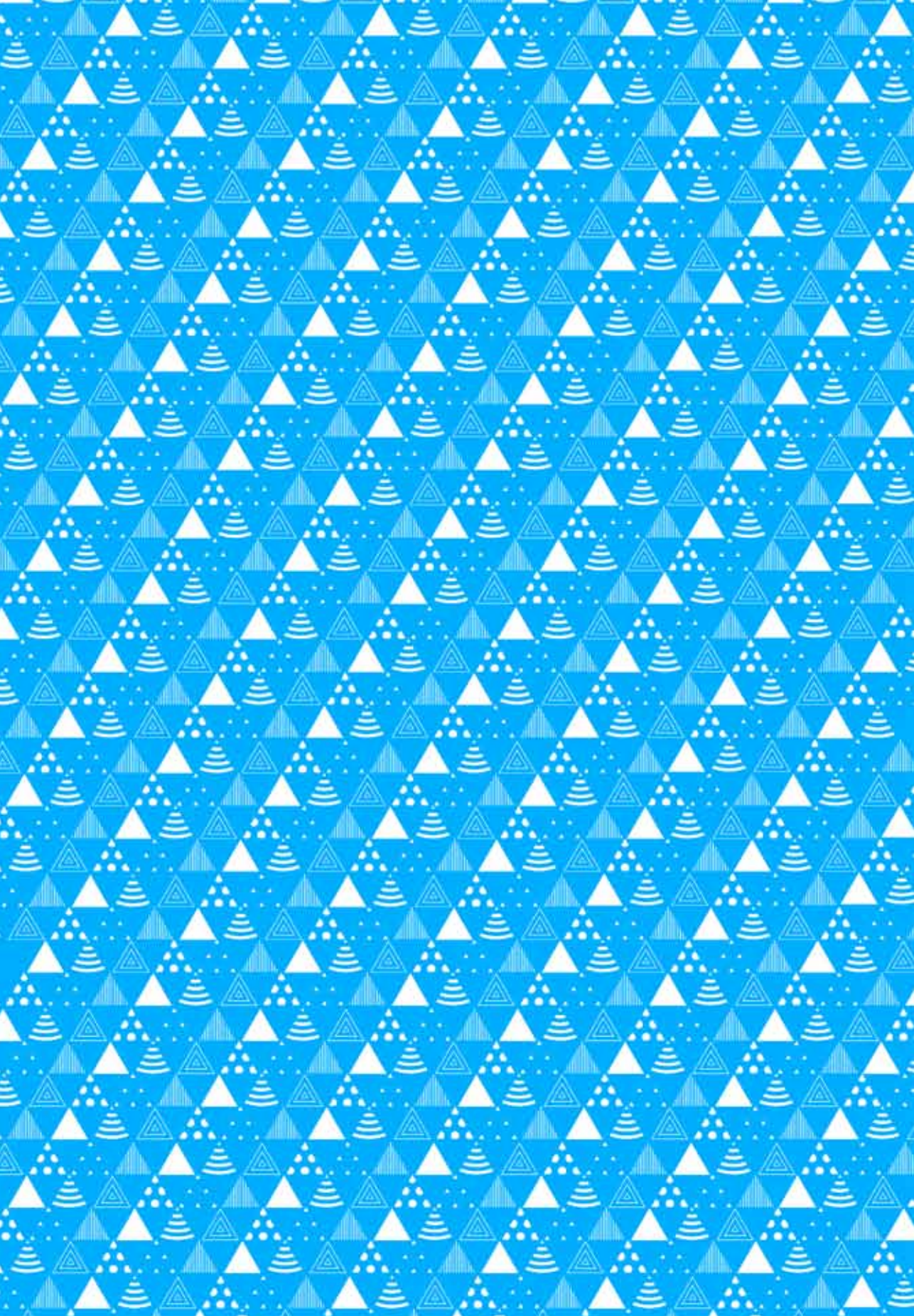
Girjji čáledettiin dorvobáikeohccit ihte Suoma davverájiide Ruota ja Ruošša guovllus duháhiid mielde, iige mange dakkárii lean oktage máhttán ráhkkanit. Riikkaidgaskasaš politihkka ii leange dušše doppe juostá guhkkin.

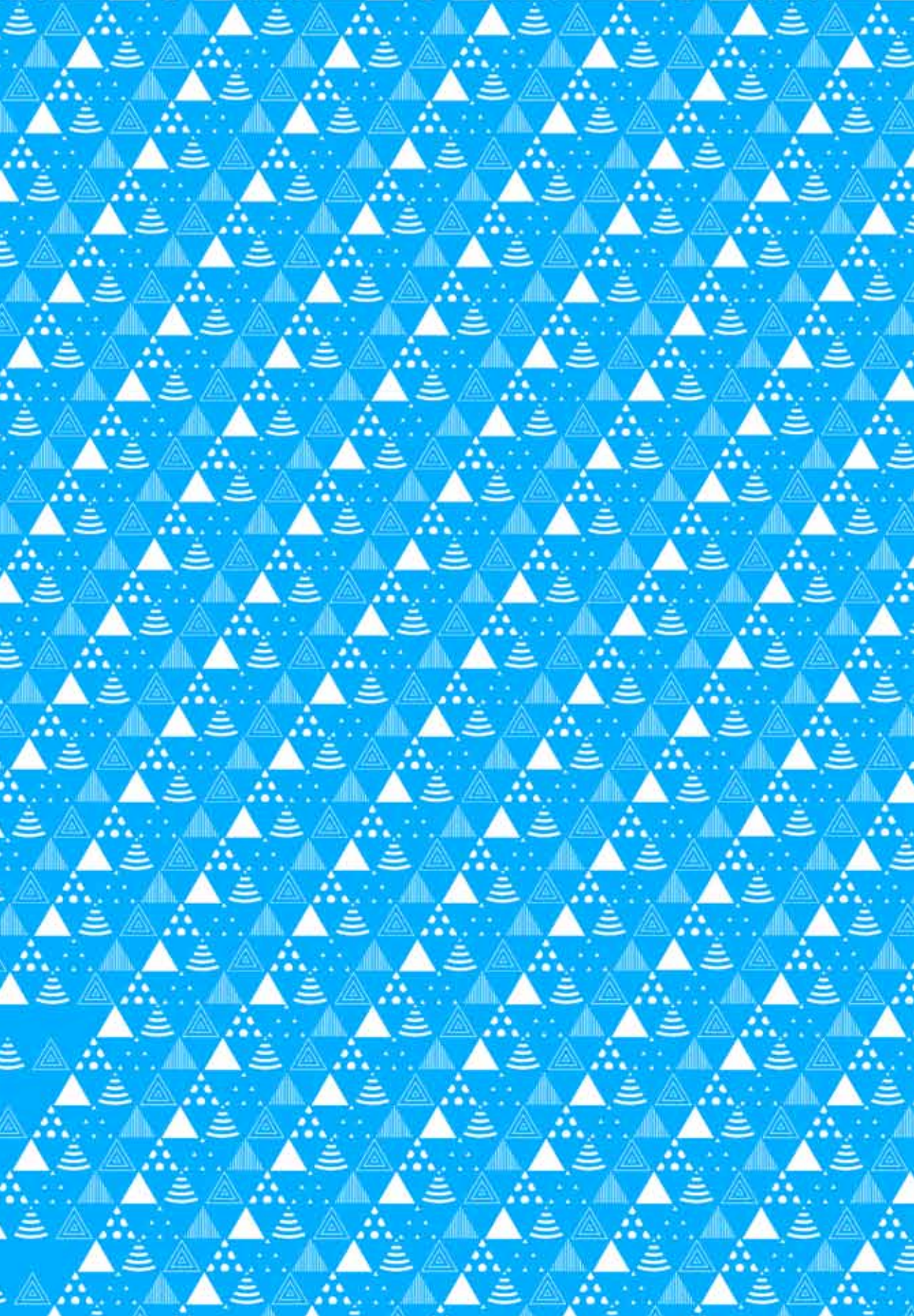
Oljohaddi njejai vuollelii ah’ vuollelii ja vuolidii roahkka ráji, mii dagalii gánnáhahttin ođđa energijabuvttadeami, mii dáhphuvvá árktalaš guovllus. Minerálaid máilmmimárkanhattit leat datnai vuollin, ja ságastallan ođđa ruvkkiin sirdásii teoriija dássái. Dušše moadde jagi ovdal vuordámušat ja navdosat ledje leamaš aivve earálágánat, seamma ládje go mailmmipolitihkalaš dilli obanassiige.

Gárganeapmi ii bisán. Go girji addojuvvo olggos, muhtin dás mitaluvvon ášši lea juo nuppe ládje. Bajideimme árktalaš girjjatvuoda gudneguossin Suoma árktalaš árgga dahkkiid. Mánggas earátge livčče sáhtán bovejuvvot mielde, ja moatti jagi geahčen gudnegussiid searvvis leat dakkárat, geaid bovdén ii fitnan oba mielas.

Riev dama riđut buktet álohii mielddistis heahkastumiid. Lihkus árktalaš guovlluin lea hájránuvvon biekkaid, eaige áššit leat ovdalge bisson rievda-meahhtumin. Álohii ellojuvvo ođđa árktalaš áigi.

Suoma árktalaš árgga dahkkit gávdnojit riikka sierra guovlluin, sierralágán ámmáhiin ja bargguin. Sin ánsus 100-jahkásaš Suopma lea árktalaš riika – ilolaččat ja máhtolaččat, čavlát ja ipmirdeaddjin.

2017–2019 Suopma doaibmá Árktalaš ráði ságadoallin.

PRINT ISBN 978-952-281-465-4

PDF ISBN 978-952-281-466-1

ARCTIC CENTRE
University of Lapland

eurooppatiedotus.fi
europainformationen